

och deltagande i rikets allmänna ärenden, enligt politiska laggar och författningar, och i anledning af de märkliga händelser, som, i äldre och sednare tider, sig i hushushälden tilldragit, äro icke de ämnen, som höra till denna afhandling.

2. §.

Magistraten har af Ålder vanligen bestått af 4 Borgmästare och 12 ordinarie Rådmän, hvilka sednares antal likväl stundom blifwit inskränkt och stundom förökadt, än till 14, än till 16, och omföder, wid göromålens tilltagande, ända till 20 personer *).

Enligt gamla stadslagen, bestod, före 1470, Magistraten till hälften af utländska män eller Tystrar, enligt Konung Albrechts förordnande; hvilket dock, i anseende till de stadliga följder, wäld och ostid, som sådant medförde under fremmande Konungars regering, då en myckenhet utländningar wunnit borgarerätt, nyssnämnda år, dagen efter St. Brigittae dag, på Borgerskapets anhållan, blef af Rikets Råd och Föreståndare ändradt och upphäfwet; hwarwid tillika förordnades, att alla märkliga och ansvariga ämbeten i allmänhet skulle med skickliga Swenska män besättas; hvilket sedan blef intaget i Stadslagen, Kon. B., 2 Cap.

Stadens Länkeböcker förmåta, huru som årligen 2:ne Borgmästare utnämndes, hvilka för året hade ordet eller woro ordförande; en rättighet, som nu ensamt tillkommer Justitieborgmästaren, då allmän rådsfuga hålles, och eljest hwarje Borgmästare eger i sitt collegio. Deraf inbentnas äfwen, att icke allenast Ståthållaren på Stockholms slott, utan äfwen stundom flere af Rikets Råd, deltog i Magistratens öfwerläggningar, och att Konungarne omedelbarligen skickade rikets högt ansedda män, med bud och befallningar, till Rådhuset, att der, i angelägnare mål, med Magistraten gemensamt rådpågå.

Med Magistratspersoners tillsättande, har olika tillgått, dels efter hwad derom olika blifwit förordnad, dels efter ett, af wana och bruk, stadgådt walfätt. I äldre tider war det anseddtt för en Konungens oinskränkta rätt, då han behagat nyttja densamma, att utnämna både Borgmästare och Rådmän. Konung Gustaf I förordnade, 1523, en Borgmästare

*) Magistraten tillökades, 1757, med 4 ordinarie Rådmän, 2:ne i literata och 2:ne i illiterata klassen, 1 notarie och 1 cancellist. Kongl. Br., d, 11 Oct. 1757.

och 12 rådmän, samt, 1524, Claus Petri till stadssecretärer och pastor primarius i Stockholm, utan wal. Sedermåra blefwo rådmän tillfätte, dels genom Konungens utnämmande, och dels genom wal Magistratens ledamöter inellan. Rådet waldes då årligen wid Walborgsmefotiden, efter Konungabalken, Stadslagen.

1636, d. 9 Maj, finnes borgerskapet hafwa varit hördt, då Jakob Grundel med 3:ne andra blefwo till rådmän antagna.

Sedermåra tillades Magistraten, genom Kongl. Br. d. 26 Oct. 1648, rättighet att tillsätta rådmän; dock skulle sådant med Hwverståthållaren communiceras.

1669, d. 9 Maj, förordnade HwverStåthållaren med Magistraten, utan borgerskapets hbrande, 5 rådmän.

1672, d. 12 Dec., utfärdades en ordning om Stockholms stads styrelse, hwari ej något nytt förordnades om ämbetsmäns tillsättande.

1673, d. 16 Jan., berättade Riks-Rådet Gripenhielm, att Kongl. Maj:t recommenderat Joel Hörner till rådmän, som genast verkställdes.

1677, d. 6 Febr., antog HwverStåthållaren och Magistraten 7 rådmän.

1683, d. 13 Febr., förordnade Kongl. Maj:t, utan Magistratens hbrande, Claus Aultrell till politieborgmästare, Mich. Törne till handelsborgmästare, samt Roslin och Emporagius till rådmän.

1684, d. 15 Febr., förordnade Konungen, på lika sätt, en Wallén till rådmän.

Wid förekommande vacancer bbr iakttagas, att Rådsturätten, till sin hälftwa del, skall bestå af borgare och handelsmän, som dertill skickliga äro; dock Kongl. Maj:t alltid förbehållet att tillsätta, när Kongl. Maj:t någon förtjent person, framför andra, will hafwa befordrad (Kongl. Resol. på Stockholms stads Besw., d. 22 Dec. 1698, § 2).

1715, d. 23 Juni, då Magistraten uppfört 3:ne personer på förslag till Borgmästare i Politie-Collegio, utnämnde Konungen deraf Brehmer.

Wid 1720 års riksdag, lades grunden till den i sednare tider antagna wal-methode; men dermed kom då ej till någon verkställighet, utan Magistraten uppförde, 1721, på förslag till Justitie-borgmästare efter Hyltén, Stadssecretären Bosfröm, med Rådmännen Bunge och Level, samt föreslog efterträdare i stället för den af de uppförda, som kunde till rådmän förordnas.

Åren 1726 och 1727 deltog borgerskapet i 4 rådmans-
wal.

Sistnämnde år, d. 17 Oct., utfärdades wälförordningen, som gaf Borgerskapet rättighet att wälja på 5, efter en literat rådmän, och på 4 af illiterata klassen, af hvilka Magistraten på förslag uppförde 3:ne.

1728, d. 1 April, wid ett borgmästarewal, annåtades, att Konungen önskade, det Neresius måtte få rum på förslaget; men Borgerskapet wägrade det. Konungen utnämnde ändå Neresius (Nerës), som sedan blef Cancelliråd.

1766, d. 31 Oct., utfärdades, öfwer 1727 års walmetod, en förklaring, som stadgade, att Borgerskapets electorer, af de utaf Magistraten erkända competenta sökande, allenast borde wälja på 3:ne, och alltså betog Magistraten både walrättighet och uteslutande rätt, hwilket ytterligare blef fastställt d. 4 Juli 1792.

Den rättighet, ÖfwerStåthållaren egt, att årligen undersöka och examinera, huru hwar och en sitt ämbete i Magistraten wårdat, då, med de dem ålaggda gbrömål, de förändringar gjordes, som nöddiga pröfwades *) — har, så wäl i anseende till rådmännens förflytande till ledambter i stadens collegier, som wid wisa systerors besättande och andra tillfällen, af ÖfwerStåthållaren, såsom en ofskiljaktig rätt ifrån en Stadens, Magistratens och Borgerskapets styresman och förman, alltid blifwit förswarad och bibehållen.

Förutan Rådhusrätten, har ock af ålder warit 3:ne underätter, hwaraf en i staden och en i hwardera förstaden, som bestått af en rådmän, en ordinarie kånmar och en af Borgerskapet, med en notarie.

Desa råtter äro, efter sednare författningar, ökade till 4, då 2:ne på Norrmalm blifwit inrättade, under namn af Norrmalms Östra och Norrmalms Westra Kånmarerätt **). I Hallrätten är ock en rådmän ordförande.

Borgmästare och Råd tillades magt och myndighet, att, med Ståthållarens råd, lägga öbter å hwad som, emot lagen och stadens wälfångna privilegier eller goda seder, ske kunde; åfwenksom att döma efter samwete, der ingen klar lag fanns. Ifrån Rådshusrätten i Stockholm hade ingen då

*) Bar. Rosenhanes Berättelse, 1663.

***) Om de districter, som höra till Norra Förstadens Östra och Westra Kånmarerätt, samt om gränsskiuden imellan Stadens och Öbdra Kånmarerättens lagsaga, kan ses Blinthebergs Lagf. Biblioth. 4 d. 4:01 p. 96, 99—101.

rättighet att wäbja till Hofrätten, med mindre sakens capital sig öfwer 300 dal. utsträckte, och från Kammarsrätten under samtliga rådet, om saken ej fleg till 30 dal. wärde (Dr. Christinas Privileg. d. 10 Mars 1636).

Magistraternas rättighet att tillsätta städernas enskilda betjente, utan intrång af Konungens Befallningshafwande, är, i mångfalldiga resolutioner på städernas besvär, ifrån 1660 till 1720, stadgad och förwarad, samt för Stockholms stad särskildt, uti flera, af framfarna Konungar, utfärdade Privilegier; men öfwer Ståthåll. Instruct., af den 16 Febr. 1776, tillägger öfwer Ståthållaren, wid stadens tjenstlers besättning, den myndighet, som en så hög ämbetsman och förman, inom det werk, honom åligger att styra, icke skäligen synes böra sakna.

3. §.

Flera inkomster hafwa, af framfarna Konungar, blifwit Stockholms stad förlånade, så wäl till Magistratens afbönan- de, som till stadens byggnader och öfriga behof, hwilka inkomster bestå af donationer, tomtören, skottpenningar, accis, kofhuspenningar, påtvenningar, sakören, strömpenningar, hyror, köpessilling för förfälda tomtor, inkomst af gåfwor och testamenten, årlig källare-accis-frihet, tionde penningen af arf, som föres utur staden m. m.; men något bestämdt belopp å sådana inkomster finnes, ända ifrån år 1436, ej uttryckt, förån år 1559, då stadens inkomst, med förra årets besparing, war 16,968 mark, 1 bre 19 penningar, och, år 1562, war inkomsten, med förra årets besparing, 18,073 mark 17 bre; men år 1628 besleg sig Stockholms capital eller hufvudsömmna till 14,276 dal. 12 bre 20 penningar, och år 1648 till 104,886 dal. 27 bre 1 penning snt. (Rosenh. Relat.); men, år 1663, war stadens årliga inkomst omkring en tunna guld snt. Till förbättring i stadens inkomster, fördröades måtarepenningarne till 1 bre snt. på tunnan; wägrpenningarne för victualie-waror $\frac{1}{2}$ bre snt. på lispundet för både köpare och säljare. Femwål torgpenningar 1 bre på tunnan (Kongl. Resol. den 13 Nov. 1691).

Swad nu Magistratens löner angår, så hafwa de, i ombytliga tider och efter många förändringar, som rikets mynt- och penningewerk undergått, varit olika.

Af stadens gamla räkenskaper, som i Kongl. Kammar- Arkivet finnas förwarade, inhemtas, att, af de för hus och

tomter inslutta medel, fick Magistraten, år 1550, i lön, näml. 4 Borgmästare, hwardera 35 mark, och 23 Rådman, hwardera 25 mark, tillsammans 715 mark smt.

Twänne af borgmästarne, som hade uppstått wid stadens byggnader och wid tullboden med tullskrifwaren, hade dertföre hwardera 200 mark färskildt.

Twänne borgmästare hade, 1558, i lön hwardera 35 mark, och hwar Rådman 25 mark. Hela löningsstaten belöpte sig då till 1980 mark smt. Med billigt förbigående af påföljande års olika aflönings sätt, till år 1649, bdr man nämna, att, enligt det årets och 1656 års stater, hade hwarje borgmästare 1500 dal. smt., och hwarje rådman 950 dal. Konung Carl XI hade, den 9 Aug. 1677, icke allenast förskrat Magistraten, att njuta samma lön, utan också, att den måtte beräknas och uppbåras till 2 caroliner på hwarje daler smt. Detta beräknings sätt fastställdes än ytterligare den 24 Mars 1680. Detta blef, genom 1692 års reglemente och 1700 års stat, ändradt, och en wiß lön för hwar och en i daler smt. utfatt; men efter regements-förändringen, genom Resolution den 20 Maj 1735, den förbättring deri bewilljad, att de i staten uppsförda löner måtte med 40 öre smt. få beräknas på hwarje dal. smt., och det i gångbart smt., med flera sednare förändringar, som här kunna förbigås.

Sedan en ytterligare och mera betydlig tillökning i stadens inkomster, 1781, blifwit bewilljad, blef också en förnyad stat af R. Rådet och ÖfwerStåthållaren Baron Sparre föreslagen samt af Kongl. Maj:t gillad och fastställd den 22 October samma år, med en tillökning af 13,200 rd. 37 st. 4 rst., och alltså tillsammans 40,554 rd. 13 st. 4 rst. Derå uppsföras borgmästarelönderna till 600 rd., 19 rådmanslöner till 400 rd. hwardera, stadssecreteteraren 316 rd. 32 st. och alla öfriga syftor med lönesförbättringar i sin mån, samt till publica byggnader 6000 rd., till extra utgifter 4918 rd. m. m. som staten innehåller.

4. §.

Ördningen fordrar, att åfwen omtala de widsträckt genomål, som stadens Magistrat åligger. De kunna bäst inhemtas af ämbetsdelningen inellan Borgmästarne i Stockholm, som af R. Rådet och ÖfwerStåthållaren Claes Fleming, med Borgmästare och Råd, blifwit författad 1636, och är, jemte åfylliga Stockholms Stads Ordinantier, tryckt år 1646.

SfwerStåthållaren Baron Rosenhane förmåler derom, 1663: att en borgmästare och en rådmån hade inspection sfwer Danwiken.

En rådmån och twånne borgare hade inspection sfwer de hufsfattiga. Det säkraste man hade att lita till, war Lars Skyttes donation, som drager ett wift årligen, hwar med de fattiga spisas. En borgmästare och 3:ne rådmån borde hafwa inspection sfwer köpbandeln. Deras forum war på fraktkammaren, der de dagligen, utom råttegångsbagarne, borde afhjelpa de till seglation och köpenfkap hbrande årender, till Magistratens vidare betänkande. En borgmästare och 3:ne rådmån hade att göra med de årender, som rörde handwerkerierna och nåringarne. Tillsynen sfwer stadens medel och inkomster, byggnader, m. m., tillkom en borgmästare och 3:ne rådmån, med biträde af Stadsarchitekten Nicod. Tesin m. fl.

År 1663 hade för hån der att upprätta ett stort ansentligt hus wid Jerntorget, der en Bourse-, Banco-, Lo-lags- och Fraktkammare, med flera beqwåmligheter, skul-le finnas tillhoppa; åfwen som Nyssgården på Södermalin med det stora werket, som dertill hörer, förutan broar, hamnar, gator, m. m. *)

En nogare underrättelse här om inhemtas af en berättelse, hundrade år sednare, som stadens collegier, hwar för sig, afgifwit till SfwerStåthållaren Baron Lantingshausen år 1761, hwaraf här meddelas ett utdrag:

Justitie-Collegium. Dess gbromål war, enligt 1636 års ämbetsfördelning samt Stockholms stads styrelse, den 12 Dec. 1672, att emottaga och bereda inkommande justitiefaker. Efter 33 §. i Drott. Christinas Privil., skulle Magistraten hafwa omsorg för enkor och omtyndiga barn, som sedan ålades Justitie-Collegium.

Arf-och FörmyndareKammaren i Stockholm blef, den 27 April 1667, inrättad och med Justitiae-Collegium förenad. Stadens styrelse 3672 satte detta werk under Politie-Collegium, som dock åter ändrades genom Kongl. Br. den 4 Aug. 1674. Dit höra alla ofrålse sterbhus, i anseende till inventeringar, arffskiften och förmynderskap, med de rättigheter, Magistraten derwid tillkommer, enl. Privil. och Förmyndare-ordning af den 3 Octob. 1675, den 20 Jan. 1693, samt den 20 Mars 1699, ytterligare stadfäst i 1 §. af Kongl. Resol. på städernas besvär den 8 Juli 1720.

Om förändringar med detta werk, om dess stilsande

*) Rosenh. Relat.. 1663.

från Justitiae-Collegium och dess ställande under egen styrelse, hafwa frågor flera gånger blifwit wäckta, hwari äfwen Casseuren Lohman, 1758, sökte göra någon rubbning, för att sjelf detsamma så styra *).

I anledning af R. Ständers Skrifwelse den 15 Octob. 1756, skulle Förmyndare-Kammarens säkra behållning, wid 1754 års slut, till ett belopp af 171,787 dal. 10 bre 7 penningar smt., blifwa ett orubbadt capital och aldrig tillgripas, utan alltid, för säker pant och renta, utlånas, och Förmyndare-Kammaren dertför vara ansvarig. När dertill lades, hwad af owisfa fordringar, 72,705 dal. smt., widare borde inslyta, och sedan betjeningen blifwit aflönd, skulle öfwerförtet lemnas till fattiga barns underhåll, under Stadens Politie-Collegii förwållning, utom de 3000 dal. smt., som årligen borde aflennas till Ladugårdslands- eller Frimurare-Barnhuset.

Politie-Collegium. Derunder hörer:

1) Danwifs Hospital med dess inkomster och casa, hwaraf underhållas åldersigna, bräckliga, sjuka och swagsinta, bestigande sig, 1761, till 195 personer.

2) Den så kallade Husfattig-cassan, hwaraf, utom fattiga och åldersigna personer, ett stort antal fattiga, omvändiga och späda barn njuta föda och hjelp.

3) Brandwäkt-cassa afgiften, som blef inrättad 1731, hwaraf Brandwäkt-compagniet lönes och underhålles.

4) Råsp- och Spinnhusfonden.

5) Stadens Militaire-Compagnie hörer så wida under detta Collegium, att det hwar månad mörnsträs i Collegii rum, men aflönas genom Borgerskapet's Bemedlings-Commission.

6) Borgerskapet's inrättade Corps af Kavalleri och infanterie, som mörnsträs af ÖfwerStåthållaren i närwaro af Collegii Ledamöter.

7) Stadens spruthus och sprutor, med öfriga brandredskap, tillkommer Collegium att närmast wårda; äfwen besbrjandet af de årliga brandsynerna.

8) Inquarteringsverket, hvars fond består af Tillbknings-tolagsmedlen.

9) Stadens Wätsmans-Compagnie, som består af 100 man samt lönes och underhålles af Bemedlings-Commissionen.

10) Renhållningen i Staden med flera politiemål,

*) I R. Rådet och ÖfwerStåthåll. Baron Sparres tid, gjordes ett nytt försök, att ställa Förmyndarekammaren under en annan förwållning; men detta förslag blef, utan någon åtgärd, hwi-laude. Canc. Handl.

som fiskealer och uppsyningsmän åligga att annärka och angifwa, såsom angående lyfthållning, tarors öfwerträdelse, förköp wid tullar och hamnar, gatutiggerier, sotbrand, olofligt förbrände och ribande, m. m. *)

Handels-Collegium, hwarunder inbegripes Fraktkammaren, består af en borgmästare och 3:ne rådmän, hwar af en år af literata klassen. Derunder sorterar:

1) Stadskamreraren, caseuren och bokhållaren, slåmpelmästaren wid packhuset, hamnmästaren eller broinspector, en inspector wid HamnpenningsContoret å Blockhusuddstullen, inspector wid parnmäteriet, öfwerwägare och wägare wid alla wägar, mätarestkrisware wid spannmåls- och saltmäteriet, inspector wid Barlastplatsen, brådwräkare, lin och hampvräkare, slusmästare, justerare öfwer mått, mål och wigt, auktionskamrarne och uppbrödsweiket, med all den betjening, derunder lyder, och de mål, som derwid fordra collegii åtgärd.

2) I detta collegium förekomma, såsom i första instansen, alla twister mellan redare och befraktare, redare och skeppare, skeppare och skeppsfolk, m. m., enligt 1667 års förlag; undantagandes hafweri, fartygs öfwersegling, brödesfrågor om förälda skeppsparter, såsom hörande till Magistratens omedelbara upptagande. Klagomål öfwer all emot handelsordinantien och flera förättningar stridande handel, och förbrytelser emot förordningen om mått, mål och wigt; om eldbring på fartyg i skeppslag och wid Skeppsbren; om reparationer wid hamnar utan tillstånd; om upplag af byggnadsmaterialier; om ballasts ut- och intagande; om bråds, tjår- och tegelvräkare, och hwad wägeriet i wägarna angår, m. m.

3) Burskaps winnande på handel.

4) Under Collegii inseende hörer winstänks-, jernkråmare-, kaffestänksocieteterna, samt repplagare-, trädgårdsmästare-, slutskeppare-, frögare-, salt- och spannmålsmätare samt packareämberena. *+ Jernkram*

5) Wånglare med nålslotskram, frukt, fogel, höns, gås, ägg, strömming, lutjöst, m. m., samt de, som hålla klädsländ, spisgäster och matsolar, jennwål roddare och lastbåtar.

6) I Collegium, såsom fraktkammare, skola skeppare och skeppsfolk afhöras och examineras, innan påf med-

*) Renshållningen hörde, efter stadens förelse, under Byggnings- Borgmästarens inspection, men lades åter under Politie-Borgmästarens, hwilken den samma förut ålegat. Kongliga Brevwet den 4 Aug. 1674.

delas, enligt författningen, af den 30 Mars 1748, för coop-
vaerdie-*skoppare*.

7) Inseendet öfver alla stadens rättigheter, medel och
inkomster, enligt reglementet af år 1693, härifrån af to-
lagen, last- och bropenningar, accis, tomtören, wägarepen-
ningar, ärenden, bodhyror, m. m., upphandlingar af bygg-
nadsmaterialier, gemensamt med ByggningsCollegium.

8. Gustaf I, som, den 7 Maj 1557, förordnat om
Stockholms stads förbättring, äfwen i anseende till dess in-
komster, hade och, 1529, befallt, att Borgmästare och Råd
skulle, för stadens rentor, årligen göra redö och räfskap,
i deras närvaro, som Konungen dertill skickade. Detta
förordnande förnyades 1570 och 1594. År 1653 anhöll
Magistraten, att sådant måtte ske af ÖfverStåthållaren
och andra dertill förordnade, utan att utleverera stadens
böcker.

Desutom tillhörer HandelsCollegium, att med krono
uppbördsverket i Stockholm taga den egentliga besattningen,
ödelad med Magistratens öfriga ledamöter, samt hafwa den
närmaste uppsigten å krono uppbörden samt uppbördsmän
och betjente, tillika med ansvaret för uppbördsmedien samt
deras behöriga leverering och redowisning (Se Kongl.
Reglem. för Stockholms Stad, d. 16 Nov. 1814).

Byggnings- och AmbetsCollegium har och sin Borg-
mästare med 3:ne Rådmän, assistenter och notarier, och för-
tera derunder stadens architekt, ingenieurer, conducteur, bygg-
ningsbofshållare, byggmästare, dagsverkskrifware och pådris-
ware, för hvilka alla behöriga instructioner blifwit utfärdade
1736, d. 13 Juli och 20 October.

1) Der företagas, såsom i första instantien, och afgöras,
summario processu, alla twifler stadens invånare inellan,
om hus och byggnader, tomtskilnader, takdropp, fenster, glug-
gar och wattungdrägt, m. m., som angår fastigheters besit-
tande.

2) Tillkommer Collegium inspection öfver brunnar, sta-
dens byggnader och deras widmagthållande, stadens torg,
hamnar och allmänna platser, tomters afmätande, fastebrefs
utfärdande, m. m.

3) Alla besäiners gillande till hus och byggnader, som
tillhör stadens invånare, samt utlärande öfver repara-
tioner.

4) Alla ämbeten och handwerksocieteter, som under

skråordningarne äro begripna och deras twister, arbets- och warors ställiga pris, taxornas reglerande, m. m.

5) Barnhuset och dess hushållning står äfwen under dess tillsyn och förvaltning.

6) Byggningswäsendet är imellan rådmännen fördeladt, i anseende till staden och malmarne, med hwad till stadens prydnad hörer, samt biwistandet af ämbets-societeternas sammanfomsier.

7) Stads-architekten eger att föreslå och öfwerse förslag och ritningar till byggnader, samt efter resolutioner verkställa stadens så wäl nybyggnader som reparationer, och deröfwer årligen infomma med relationer.

8) Ingenieuren har i sitt förwar tomtböckerna, med dertill hörande chartor och planer, förättat mätningar och uppsätter designationer öfwer alla fastigheter, som gå i köp; har ock insende öfwer gatuläggning, m. m.

9) Conducteuren är wid stadens byggnadswerk behjelpelig.

10) Byggningsbofihållaren har stadens byggnadsmaterialier om händer, håller deröfwer anteckningar och insamlar alla räkningar.

11) De öfriga betjente, byggmästare, dagswerkskrifsware, pådrifsware stå under architektens uppsigt och rätta sig efter utfärdade instruktioner.

5. §.

Här är icke skället, att ingå i någon berättelse om alla dem, som varit Borgmästare och Rådmän i Stockholm. De förtjena sin sårskilda historia. Att endast å dem meddelas en lång namnlista, som dock, i anseende till de äldsta, icke torde blifwa fullständig, skulle ej tjena till annat, än att onddigt betunga detta arbete. Om blotta namnen å dessa ämbetsmän i sednare tider lemna de årliga calendarne fullkomlig underrättelse; men, hwad angår de fordena ämbetsmännen, så är söga hopp, att någon pålitlig förreknig å dem alla skulle kunna uppgifwas, ehuru både Peringsbok och Cleris gått långt i sitt försök dertill.

5. Capitlet.

Om Stadens Wapen.

1. §.

Hwarje stad i riket har, lika som hwart och ett landskap, af ålder haft sitt eget märke eller wapen och sigill. Stockholms stad har fyra särskilda wapen, som tillkommit under särskilda tider och här korteligen skola beskrifwas.

Det första och mest brukliga föreställer Konung Erik den Heliges brösbild eller hufwud, pryddt med en örpen kongl. krona. Han war icke allenast ansedd och dyrkad såsom hela rikets, utan i synnerhet såsom stadens högsta skyddshelgon eller patron. Det war således ej underligt, att St. Eriks bild blef antagen till Stockholms stöldemärke. Såsom Stockholms wapen, förekommer alltså St. Eriks hufwud i Grefwe Dahlbergs Svecia Ant. et Hod., och i 2:ne stadens sigiller föreställes det något olika. I det ena är den frönta brösbilden infattad i en ring med sex spetsar, hwari ses 2:ne öfwar, med 3 rosor på hwarbera, omgifwande bilden. Omskriften är: Secretum Civitatis Stockholmiensis.

I ett annat är samma bild innesluten i en rundel, infattad i en örpen ros, prydd med ett band öfwer arlarne, hwari ett kors hänger på bröstet. Öfwerst ses ett Sveriges-hufwud, och omskriften är: Stockholms Stads Sigill. Ett mindre af stadens sigiller föreställer St. Eriks frönta hufwud i en tofsbladig dubbel törnros, med omskrift: Stockholms Stads Sigill, 1795.

Veringsköld säger här om: "När konungafådet war flyttadt ifrån de gamla hufwudstäder till Stockholm, då upptog den staden, i sitt andra köldemärke, icke Waldurs hedniska hufwud, utan då warande Rikens Patrons, Konung Eriks heliga hufwud *)."

2. §.

Stadens andra wapen föreställer en stadsport med ett

*) Verinauskölds Monumenta Uplandica, p. 125. Serenii Diss. de Uplandia. Messenii Scandia, L. 2, p. 56. Messenii Specula, p. 64, 65. Såsom rikets wapen, såges det hända blifwit nyttadt wid stadsfådet af R. Christophers lag, 1432. Wallin, do Originibus Stockholmiensis, p. 70.

torn på hwardera sidan, som mycket liknar den fordna yttre norra port. Lika beskaffadt förekommer det ibland de penningar, som i Konung Waldemars tid äro slagna och likna Stockholms gamla sigill. Brenner förmåder, att, både bland Birger Jarls och Waldemars mynt, finnas 2:ne såna penningar, som, efter bifogadt aftryck, föreställa, å frånwända sidan, ett castell med 3:ne torn, lika med Stockholms stads gamla sigill, sådant det i stadens archiv ännu förwaras, till Birgers äminnelse, som war både slottets och stadens första anläggare, och hwilken, till en hogkomst deraf, låtit sätta berörde torn på sitt mynt, hwarifrån anledningen förmodligen blifwit tagen till detta stadens andra wapen ^{*)}. Ett aftryck af en Birgers penning, i Stockholm slagen och derstädes i jorden bittad, föreställande ett torn med sin créneau, omgifwet af 3:ne i trekant satta kronor, finnes ock i Wängs Disert. om Brunkeberg ^{**)}.

Att detta Stockholms wapen, som mycket liknar Stockholms gamla yttre norra port, efter de äldsta ritningar och kopparstik, är äldre än det förenämnda, synes hafwa varit Perringstölds tanka, då han, i desz här ofwansföre intagna utyttrande, kallar St. Eriks hufwud för Stockholms andra wapen.

Detta wapen har blifwit brukadt, 1398, på ett mynt, som Stockholms stad troligen samma år låtit slå, till minne af Drottning Margarethas högtidliga inträg. Härom förmådes, i en Swenskt afhandling om denna Drottningens mynt, hwarifrån säges: "att det utan twiswel är en qwarleswa ifrån stadens äldre tider." Politie-Collegium förer än i dag i sitt sigill liknelsen af stadens berörde äldsta wäpen ^{***)}. Den äldste Collegii nu brukliga större sigill, försärdigadt 1761, lika med det Collegium finnes hafwa nyttjat 1672, då styrelsen fastställdes, synes föreställa Kongl. Slottet med tornet 3 Kronor, hwilket omgifwes af 4 mindre torn. Wapenskölden hålles af en stork; öfwerst ser man eld och rök, och på sidorna wiurplar och slaggor, en båtsbake och brandwaktstax: utmärkandes Collegii wärd och insjende öfwer brandanstalterna. Omkrifsten är: Stockholms Stads Politie-Collegii sigill; underst: 1761.

B. J.

Det tredje Stockholms wapen, som öfwen finnes i för-

*) Berch, I. c. Brenners Thes. Num. Sweo-Goth., p. 13, Tab. IV.

**) 2 del., p. 24.

***) Scandinaviskt Museum, Köpenhamn, 1798, 8:0, p. 290.

par stucket i Grefwe Dahlbergs verk, är en utsprucken, eller utslagen ros utan stjelt, som förmenas vara ett minne af Birger Jarl. I samma verk förekommer, wid Birgers afmåning, ett wapen med 3:ne rosor, två och en ställda; som torde varit hans sköldemärke, hwaraf rosen blifwit tagen och såsom wapen införd i stadens sigill, dels särskildt nyttjad, dels tillsammans med St. Eriks hufwud, såsom förre bebrdt är.

Då BrandförsäkringsContoret i Stockholm, 1766, lät slå en medaille till belöning för dem, som wisa sig beredda, wilsiga och behjertade wid eldswådors dämpande, föreställes derå stadens bypna ros och deruti en Phoenix, med ordet: reparabilis *).

4. §.

Stadens sjerde wapen är en bypen krona och utan twifwel det yngsta, som troligen blifwit antaget i anseende till stadens tillwert, präktigare byggnader samt en mer utwidgad handel och rörelse, då staden wunnit det företråde, framför andra rikets städer, att såligen ibland dem kunna såsom en krona anses, hwarföre staden antagit och brukat detta sigill, troligen för att åfwen utmärka, att Stockholm war rikets hufwudstad och konungasäte.

Ett bypet bref af Borgmästare och Råd, till Magistraten i Lübeck, gifwet Stockholm, Thursdagen efter Valmisdag, A. Di. 1526, är styrkt med Stockholms stads sigill, som föreställer en kongl. krona i wapnet **). Det finnes och, men ej såföre, än en fordom så kallad hwit styfwer, i war afstryckt, med öfwerkrift: Sig. Civitatis, på ett originalutslag, af d. 22 Nov. 1662, imellan St. Clara kyrkas föreståndare, kårande, och fordna Borgmästaren Bengt Pehrsson, swarande, angående några twistiga räkningar och deraf flytande skuldposter, för emottagen koppar till St. Clara kyrka, undertecknad af Olaus Tegner, Stadens Secreterare ***).

Politie-Collegii mindre sigill föreställer en bypen krona, med omskrift: Stockholms Stads Politie-Collegii sigill. En mindre krona nyttjas och såsom ett stadsmärke.

*) Berch, I. c., p. 306.

***) Prof. Fant's Handl. till upplysning i Swenska Hi.lor. Upsala, 1789, I. s., p. 28.

****) Finnes i Mescherka Samlingen.

Stadens förenämnde 4 wapen finnas afstuckna på ättilliga perspective- och plan-chartor öfwer Stockholm. På Wislman's långa charta, beskrifwen under N:o 24, i första afdelningen, 2 cap. 5 § af detta verk, föreställes kronan af stadens wapen både slutet och öppen. Upsala stad förer ock en krona till wapen, till utmärkande, att den af äldre varit Swea Konungars förningsstad.

Norrmalm eger ännu sitt enskilda wapen, föreställande: Brunnkeberg; deröfwer en Vase med gyllene Krona, och, nedanför Berget, Norrström med Norrbro. De bägge Norra RånårsRätterna hafwa i långre tider nyttjat och bruka ännu detta wapen i sina sigiller. Efter ett wäl förwaradt astryck, synes Kronan öfwanpå Sandberget, och öfwer Kronan Vasen, samt Bron öfwer strömmen. Omskriften: Stockholms Norra Förstads Secret. Detta wapen finnes hafwa varit brukadt redan 1550. Ett äldre finnes ock, med omskrift: Stockholms Norra Förstads Sigill. Öfwen ett annat, med en till wensler wid gamla Brunnkeberg uppgående sol, hwaromkring läses: Stockholms Norra Först. Westr. Rånå. Rätts Sig. 1760. Norrbro, som derå nedanför berget är intagen, skulle förmodligen utmärka gränsen af Norrmalm, som länge sökte undandraga sig att med staden införliswas och höra under dess gemensamma styrelse. Gifningswis skulle den frönta Vasen i detta wapen betyda, att Norrmalm, återkalladt under Kronan, med tomfören war underlagdt Kongl. Slottet, efter Privilegiernas innehåll 1529, hwilket med Konungens slägtwapen skulle utmärkas. Valmsköld förmåter, att Norra Förstaden haft 2:ne sigiller, samt att de, efter en anteckning i denna förstads Uppbördsbok 1635, skola wara förärade till St. Clara kyrka *).

Wallin, l. c. säger, att ock förstäderna i Stockholm hafwa sina egna sigiller, hwarmed dock domstolarnes eller RånårsRätternas på Malmarne torde böra förstås. Öddra RånårsRätten har 2:ne sigiller. Det större, St. Eriks Rönnta Hufwud i en Sköld, med omskrift: Stockholms Öddra RånårsRätts Sigill, och det mindre samma wapen, med omskrift: Stockh. Öddra Förstads RånårsRätts Sigill.

Här må ock intagas, hwad Bogels förut åberopade charta derom innehåller, nämligen: Stadens Wapen och äldsta Sigill (heter det) är St. Eriks hufwud, med en kosslig krona beprydd, som af stadens gamla mynt pröfwat kan.

*) Wittningh, Jakobs Minne, p. 13.

Med detta sigill verificeras pass, vidimationer, m. m., och mest det, som utrikes går. Det mindre är en krona, hwilket brukas i judicial-acter och domsaker. Det tredje och ursprungliga är Stadens Klämna, deruti trenne torn äro. Det brukas, när staden med fremmande republiker och städer något i contracter eller annat har att beställa, jemväl i wigtiga saker inrikes; men, på hwad tid, och af hwilken orsak, staden begynt att bruka dessa 2:ne andra sigiller, är af stadens handlingar icke kunnigt, emedan Rådhuset, så wäl som staden, varit wädelbar underkastadt, i synnerhet 1419, då privilegier, protocoller, handlingar och antiquiteter blifwit uppbrända och förkomna.

Det sigill, som här kallas Stadens Klämna, torde, efter Peringskölds tanka, rätteligen böra anses för stadens första sigill.

Tionde Afdelningen.

Angående Consistorierna och Lärowerken i Stockholm m. m.

1. Capitlet.

Om Stockholms Stads Consistorium.

1. §.

De i tolfte och 13:de århundradet påbjudna och började capitlen wid domkyrkorna i riket blefwo, i det påföljande tidwarfwet, fullbordade och med flera ledamöter efter hand ökade. Deras syfta war, ätt med biskoparne wårda kyrkans rättigheter och sjelfwa wälja sig förman och ledamöter. Dessa domcapitel blefwo ett stort stöd för Romerska kyrkewäldet.

Förut stödde biskopswalen af Konungen och af allmogem, men upphörde genom domcapiteln *).

Under Erkebiskopen och domcapitet i Upsala hörde

*) Botin, Sw. S. Hist., p. 303, 304.

från äldsta tider Stockholms Präster och Alerker, samt kyrkordrendena, såsom inom Upsala stift. När ett eget capitel eller consistorium i Stockholm först inrättades, är owist. I en Notarii Publici skrift af år 1442, angående Stockholms stads Privilegiens genomseende, nämnes: att Pro Consules i Stockh. Ol. Swarthe och Hen von Husen inställt sig in Consistorio oppidi Stockholmiensis *).

Domcapiteln, bestående af Domherrar och Caniker, hade sina egna stadgar och kyrkobalkar, sin egen rättegång, egna straff, egna inkomster, rentor och tionde, hvaraf de fattigas medel eller fattigtionden omföder indrogs under domkyrkorna, och blefwo dessa inkomster till underhåll och lön åt domherrarne och canikerna anslagna **).

Stiftens styrelse berodde wäl till det mesta af biskoparne, inän förordnad blef, huru consistorierna skulle formeras, enligt kyrkoordningen 1571 och Förordningen om Rättegången i Domcapitteln 1687.

År 1593 utgjordes Consistorium Holmiense af Pastor Primarius wid Storkyrkan, jemte Församlingarnes kyrkoherdar, som af Upsala DomCapitels handlingar inhemtas, och till biträde kallades äfwen Rector Scholae. Sædes war M. Ol. Petri Medelpadius, såsom Rector Scholae, Under-Pastor wid Storkyrkan och Afsefor i Consistorio med nästa rummet efter Praeses. Drottning Christina förordnade och, att en af hofpredicanterna skulle derslades hafwa sate (K. Br. d. 28 Maj 1650).

I samma bref tillägges Consistorium Holmiense samma rätt och myndighet härsefter (som orden lyda), som före detta af ålder, och liksom andra consistorier i riket, och att inga andra undergifwet wara än Årkebiskopen allena.

I Kongl. Förordningen om Rättegången i DomCapitteln, af d. 11 Febr. 1687, förordnades, att Årkebiskopen skulle wara Praeses Primarius, men Pastor wid Storkyrkan Consistorii wanliga Ordförande, jemte följande ledamöter: Pastor wid St. Clara Församling, som är Consistorii vice Praeses; kyrkoherdarne i Jakob, i Niddarholmen, bägge Pastorerna wid Tyfka kyrkan, i Maria och Catharina, i Kungsholmen, Finstan, wid Fransiska Lutheriska Församlingen, wid Ladugårdsländs och Adolph Fredriks Församlingar. Under Consistorii jurisdiction höra Stadens och Malmarnes prästerflak med alla de ecclesiastiska mål, som d. m. och deras församlingar angå ***).

*) Dählmans kyrkohandl., 264.

**) Botin, l. c. p. 361.

**) I en vigtig fråga, om Konungens giftermål med en Prin-

Se häröf widare Biskopmans Eccl. Werk, under titeln
Consist. Urbicum.

N. Gustaf I skall varit sinnad, att gdra Stockholm till ett eget stift. Afskilliga omkring Stockholm belägna sockne-tyrkor hafwa hört under Stadens Consistorium; hwilket synes detta besyrka. SverStåthållaren Gr. Gyllenstierna hemställd till Kongl. Maj:it, i skrifwelse d. 18 Aug. 1700, om icke Consist. Holmiense måtte dådanester alldeles blifwa ifrån Consistorium Upsaliensē skildt, och Stockholm såsom ett särskildt Biskopsdöme förklaradt, såsom det äfwen wid alla kungliga samt furstliga hof och residencer finnes vara brukligt; så att det kan hafwa fria händer, att, efter lag och förordningar, disponera om alla de mål, som under ett domcapitel och consistorium lyda böra; men hwilket icke kommit till någon verkställighet.

2. §.

Om den twiſt, som varit mellan Archebiskopen i Upsala och Biskopen i Strängnäs, angående till hwilket stift Stockholm borde höra, är wäl förut något nämndt; men detta ämne upplyses widare af Biskopens i Strängnäs Anundi Bref och Protestation, angående Stockholms stads hörande till Upsala stift, Anno D. 1288, XV Calendas Julii; Priorns i Sigtuna kloster Bref och Påstående, att Stockholm hörde till Upsala stift, dat. Sabbato proximo Ante Margarethæ, 1305. samt af Capituli Provincialis i Skenninge dom, att Stockholm hörde till Upsala stift, eller, såsom orden lyda: Quod Sialaboder et tota parochia Stockholmienſis attineat fratribus Sictuniensibus pleno jure. dat. Skenningie, 1305 *).

Consistorium Holmiense har af ålder haft sina sammankomster i Stockholms stads Storkyrka. Det yttrande torde här kunna intagas, som Magistraten i Stockholm, på befallning, afgifwit d. 11 Aug. 1645, om de oordningar, som i Församlingarne inritade woro, särdeles rörande barn-dop, brudwigning, kyrkogångar, lifpredikningar, lifstol, påska-

cessa af Grekiska bekännelsen, har Consistorii yttrande 1796 blifwit inforbradt; hwarom Consistorii protocoeller och öfwerläggningar, förseglade, i N. Stånders Bank till förvarande blifwit inlemnade.

*) Archebisk. U. v. Troils Handl. till upplysning i Sw. Rerkes och Reformationens Historien. Ups., 1799, 2. del., p. 330—337.

mål och annat mera, samt om församlingarnes indelning, till rättelse härutinnan.

Till Slottskyrkan borde de egentligen höra, som lyda under Kongl. Maj:ts hoffstat, med slottets tjenare. De, som woro af de högga collegierna, kunde gå i kyrka, der dem beqwämligast fölle, men i förenämnda kyrko-acter höra till den församling, der de bodde.

Riddarholmns-Församlingen syntes bäst kunna förestås, och alla irringar förekommas, om den lades under kyrkoherdens i Storkyrkan omwårdnad, så att han tjensten, stundom sjelf och stundom genom sina medtjenare, förestode, och att i weckan de Finska derstädes, som i stor myckenhet woro i Stockholm, blefwo tillbörligen i sina Christiendomsstycken undervisade. Borgerskapet i staden kunde lämpligen i flera församlingar ej svingras, än skeddt wore, näml. i Storkyrkan och Tyfska kyrkan, förutan det, att de Swenska, som redan wid stora Kungsgatan bodde, näppeligen utgjorde 20 familier och kunna icke blifwa så många, när der, efter K. Maj:ts dessein, warder bygd; har och alltid, före detta, klostret, sedan Christiendomen i riket kom, lydt och legat under Kyrkoherdens i Storkyrkan disposition.

Till Tyfska församlingen måste wäl alla de höra, som ej annat språk förstå; men likwäl borde sönerna, när de blifwa sina egna, och döttrarne, när de bortgiftas i Swensk mans wäld, lända och lyda till Storkyrkan, såsom andra infödda Swenska.

Hos Amiralitets- och Bårhus-Predicanter borde inga andra sig inställa, än de, som särdeles och enskildt Amiralitets- och Bårhusets dagliga tjenare wore och deri wistades. De öfriga församlingarne på Norrmalm syntes sjelfwa naturen genom berget ätskilla; och kunde sedan inga irringar förefalla, när den ena församlingens såtalsdrjare hos den andra inter intrång gdr, utan sig med sina åhörare åtnöjer, hwardera den andra i tillbörlig ordning eftergifwer och wördar, om icke efter annat, efter församlingens ålder, men alla högakta och wörda Kyrkoherden i Storkyrkan såsom en Consiistorii Praeses.

Om Storkyrko- och Riddarholmns-församlingens delning, är, angående Storkyrkan, förmäddt.

Här bör nu anmärkas, att K. Carl XI:s Bref till Archebiskopen, Doct. Nof Swedelius, af år 1687, att församlingarne i Stockholm få wälja capellaner af andra än Upsala stift, efterom Presterna hafwa sit uppehälle af Församlingarne, och de icke böra förlåta sig mera på sin

fbdelseort, än sina gäfwor, lärdom och skicklighet, samt Kongl. Br. till bemådde Archebiskop, af d. 19 Nov. berörde år, om capellanswalet wid St. Clara församling, hwarigenom befalldes, att Matern Zeiff ej skulle påträngas församlingen, utan collationsbref utfärdas för Lars Brodin, enligt församlingens wal: sträckande sig biskoparnes och consistoriernas åberopade rättighet, in approbando och inprobando, icke längre, än hwad angår presternas lärdom och lefwerne *).

Consistorii sigill finnes på Brodins plancharta aftaget, föreställande en bild, med en sol till ansigte, och hållande i ena handen ett kors. I sigillet läses: Sermo tuus veritas, och utomkring: Sigillum Capituli Stockholmiensis.

2. Capitlet.

Om Hof-Consistorium.

1. §.

Hof-Consistorium skall först vara insiistadt 1663. I den ordning, hwarefter Szwär Hofpredicanten och Hofpredicanterna skulle sig råtta, utfärdad under Förmyndare-Regeringen d. 20 Dec. 1662, förmåtes i första punkten: att K. Mt. godtunnit låta på sin hofstat uppföra trenne Hofpredicanter, och deribland en Szwär Hofpredicant; att K. Mt., hwad deras collegial-sammankomst widkom, wille, att Szwär Hofpredicanten skulle hafwa en allwarlig inspection på hela Hoffförsamlingen; upptaga alla de saker, som samtliga presternas rådslag kunde behöfwa, och dem af Hoffförsamlingen, som wederbör, till deras Collegium stamma och till råtta kalla; jemwål skulle han hafwa tillstånd, att de andra Hofpredicanterna sammankalla och dem föreslå de ärender, som till Gudstienstens ordentliga förriktande och kyrkodisciplinens widmagthållande kunna förefomma; tagandes deröfwer deras betänkande, m. m., som angår predikofördelningen i synnerhet. Kongl. Maj:ts nådiga instruction för sitt Consistorium Muticum, wid de der förefallande ärender, gifwen Stockholm d. 28 Juni 1681, finnes ännu in originali i

*). Dessa bågige Bref finnas tryckta i Poenboms Handl. till K. Carl XI:s Hist. 3 Saml., p. 1 8, 171.

Kongl. Hof-Consistorii handlingar, och tryckt intagen i Bis-
kop Dr. Wallqwists Eccl. Samlingar p. 318. Deri tilläg-
ges consistorium samma rätt och myndighet, som andra
consistorier i Riket, på Kongl. Maj:ts och ämbetes wagnar,
ega att bruka. Kongl. Maj:ts Szwier Hofpredicant skulle
der wara Praeses, och ordinarie Ledambter R. M:ts Hof-
predicanter, och, när saker från R. M:ts Lif-Garde sbrefölle,
skulle de derunder bestädda prestier sitta med i Consistorio.
I förordningen om rättegången i DomCapiteln, af d. 11
Febr. 1687, förändrades detta i så måtto, att, jemte Hof-
predicanterna, skulle Lif-Gardes och Artillerie-predicanterna
wara Consistorii beständiga Ledambter. När Professor Mo-
llin förordnades till EnkeDrottningens Szwier Hofpredicant,
sick han sitt rum i Hof-Consistorio näst intill Praeses; hvil-
ket i en dylik casus i samma tider blifwit följdt, i grund af
R. Br. d. 18 Nov. 1701.

Så länge särskilda prestier woro wid Drabanterna, om-
werklade de i tjenstgöringen med Hofpresterna och äfwen i
Consistorio. Kongl. Resol. d. 21 Maj 1702.

Szwier Hofpredicanten skulle, af förenämnda ledambter
och notarien, wördas såsom deras förman. Han skulle i-
bland Hofpredicanterna utdela predikningarne samt förord-
na, på hwad rum och tid hwar och en skulle predika *); haf-
wa magt att lagföra dem, som för något brott böra stå till
answar; afsända någon af presterna, när så behöfwes, i
något ärende, hwilket ingen borde wägra att efterkomma.

Alla kyrkofaker, som wid Kongl. Maj:ts Hof samt
gardet till häst och fot sbrefölle, skulle lyda under detta
Consistorium.

Alla Hof- och Slottsbetjenter skulle höra till Slotts-
kyrkan, med sina hustrur och barn. Praeses Consistorii
skulle tillika wara Slottskyrko-Inspector och hafwa uppsigt
på kyrkans widmagthållande, inkomster och utgifter; så la-
gande, att deröfwer hålles riktig räkning. I sbrigt skulle
han rätta sig efter Guds ord, all loflig sedwana, och att allt
mätte christeligen och ordenligen tillgå.

I sednare tider har och Pastorn wid Arméens Flottas
Szwenska Skeadre och Kyrkoherden wid Skeppsholmen blif-
wit ledamot i Hof-Consistorium.

2. §.

Till förekommande af onödiga och öfwersöddiga prestiers

*) En motsägelse härutinnan har blifwit sträfad med ämbetets
förunt.

antagande, expedierades, d. 22 October 1784, Kongl. Maj:ts Circulaire till samtliga Regementé-Chefer, att, wid Regementerna, ej flera prestes än tvåanne, en till Regementets Pastor i fredlig tid, singe antagas, och följaktligen ingen vidare kallas, förån det warande antalet dertill blifwit förminskadt. Till deras Kongl. Högheter Hertigarne afgick äfwen Konungens nådiga handbref, om inskränkning i deras Hofprestens antal till en, utom den, till hwilken bisten war ansöktrodd.

Kongl. Hofpredicanten samt Prosten och Kyrkoherden Magister Aron Westén har utgifwit ett arbete, under namn af Kongl. HofClereciets Historia, in 8:o. Det är, för Swenska lärdoms- och kyrko-historien, ett werk, som hedrar sin författares möda.

3. §.

Här må ock något nämnas om ett, år 1623, tillkännadt järskildt Consistorium Generale, hvars gbrömhål skulle blifwa, att först och förnämligast derpå arbeta, att Guds ord måtte rent predikas, sacramenten rätt administreras, willomeningar förebyggas, enhet i religion och ceremonier iakttagas, m. m. Förslaget till ett dylikt consistorium torde dock stadnat, wid hwad Riksdags Beslutet 1649 derom innehåller, hwarigenom förordnades, att committerade skulle utses, att föreslå en förbättrad kyrko-ordning, till vidare öfwerseende. Att presteståndet blifwit anseddtt såsom ett Consistorium Regni, kan af 1682 års Riksdagshandlingar inhemtas, då kyrko-ordningen war under öfwerläggning.

Anledningen till denna korta berättelse har varit den, att förenämnde Consistorium Generale varit ännuadt att i Stockholm residera och i stadens Storkyrka hafwa sina samsamkomster.

3. Capitlet.

Om Stockholms Gymnasium.

1. §.

Under Drott. Christinas minderårighet, invättades i Stockholm ett gymnasium, år 1640, af Collegio Stockhol-

miensi, som, ifrån K. Johan III:s tid, der hållits, säger Bisfop Alhyzelius *). Detta kan dock ej gerna förenas med hvad af honom blifwit sagdt om Collegium Stockholmiense, att det soga annat war, än katholskt, dit och så sinnade lärare förordnades. En inrättning af sådan art kunde trosligen icke flyddas af K. Carl IX, eller bibehållas i K. Gustaf Adolphi's tid.

Utän att vara en öfwerleswa af K. Johans akademi, som wid hans död upphörde, underhölls detta gymnasium länge i Stockholm och war i början inrättadt lika med de öfriga gymnasierna i riket, hwarwid warit först 7, och sedan 5, docentes eller lectores, om hwilkas lön och inkomster finnas flere bref och förordnanden af den 16 Jan. 1647, den 7 Aug. 1649, den 24 Dec. 1652 och 1657; men dermed war dock slätt bestämt 1663, ty, fastän der då woro och borde wara 5 lectores, som hade till underhåll af kronan några kyrkohärborgen, enligt räkning, så hade de näppeligen så många auditores **).

ÖfwerStåthållaren Rosenhane, som aflade denna berättelse för Kongl. Maj:t, förnådte sig således finna berörde gymnasium, för den orsaken skull, vara onödigt eller och behöfwa någon reformation. Omföder flyttades detta lärowerk, 1668, till Geste, då trivialskolan blef qwar i Stockholm, och hwilken, under den tid gymnasium tillwar, blef ansenligen förbättrad och skall, 1661, haft 228 discentes, såsom en då hållen undersökning utwisar. Swarken gymnasi- eller trivialskolans stat hade af staden mera än blotta huset, hwilket staden egde och underhöll.

2. §.

Icke länge sedan, och på underdånigt förslag af directionen öfwer Stockholms stads undervisningswerk, biföll Kongl. Maj:t, genom nådig skrifwelse den 14 Juni 1820, directionens hemställan om en gymnasi-inrättning i stället för den fordnä storskolan derstädes, och att denna skola måtte indragas, samt dess fonder användas till gymnasiatens afledning, med tillföret af stadens tolagsmedel, så att hela anslaget för denna stat måtte komma att utgöra 940 tunnor spannmål och 10,000 rd. baneos årligen i penningar.

Sedan Gymnasia rummen derefter funnit inredas, i ståt

*) Bisf. Chronik., 1 del., p. 91.

**) Rosenh. Relat. om Stockh. 1663.

let för de gamla skolrummen, och wederbörande lärare tillsättas, öpnades och inwigdes detta lärosäte, i Hans Kongl. Höghet Kronprinsens närvaro, af Archebiskopen, m. m., Doctor C. von Rosenstein, den 4 Octob. 1821.

För det närwarande består gymnasiistaten af 4 lectorer, en gymnasi adjunct och en cantor. *)

4. Capitlet.

Om Scholorna i Stockholm.

1. §.

Skuru redan indragen och upphäfd, för tilldanandet af ett högre läroverk, Stockholms Gymnasium, bör dock den åldriga Stockholms storskola här omtalas och ännu få sitt rum.

Denna storskola har bewistigen blifwit inrättad, då staden anlades, och just derigenom stild till första inrättningen från alla andra de äldsta scholor i riket, så att denna icke, såsom de, varit någon kloster- eller domschola, utan blifwit ifrån början inrättad och underhållen af staden, som då ännu ej egde hvarken kloster eller domkyrka, och sedan alltid stått under Kyrkoherrens och Magistratens styrelse.

När derföre Archebiskopen Johannes Zerechini wille tillwälla sig rättighet, att tillsätta rector i denna schola, wände sig Kyrkoherren, Magistraten och Borgerskapet i Stockholm med klagomål deröfwer till Påfwen Martin V, hwilken, medelst en Bulla den 16 Juni 1419 **) stadfästade de klagandes urgamla rättigheter och förbjöd, wid Apostlarne Petri och Pauli samt sin onåd, archebiskopen och alla andra, att deri göra staden minsta intrång. Scholstugan låg då på norra sidan om kyrkan och nära derintill. I detta stånd blef scholan öfward, allt intill Reformationen; och, som scholan hwarken berodde af något kloster eller af kyrkan, undergick den ingen rubbning wid då förefallna indragningar, utan twärtom hade deraf en ganska betydlig förman och förbättring; ty, då den store Gustaf Erikson, år 1529,

*) Wenåget meddeladt af Consistorii Notarien, Kongl. Högpredicanten, Mag. N. Höqberg.

**) M. Celse, Bullarium Holm., 1777, 4:to, p. 171.

förordnade, att skolmästaren skulle, jemte undervisningen i skolan, äfwen biträda kyrkoherren, såsom predikare, eller under-pastor i ämbetsfyslorna wid församlingen, lade han tillika under skolan och predikaren nio särskilda stenhus och några trädgårdar i staden, hvilka honom tillfallit ifrån de ödelagda klostren och praebenderna wid kyrkan, och som alla i det Kongl. Gåfwobrefwet särskildt uppräknas. Dessa hus lemnades staden till ewerdelig egendom, med det uttryckliga villkor, att all afkastning deraf skulle användas till skolmästarens lönande, tilldess Konungen än widare kunde wara förtänkt om hans uppehälle; som och sedan verkställdes, då han, ifrån år 1555, årligen fick uppbåra 96 tunnor spannmål af kronans behållna kyrkotionde i Slaads härad *).

Staden, som allt ifrån bdejan self underhållit sin skola och lönat dess lärare, fick nu, genom denna kongl. skänk, dertill ett ausenligt understöd; och är donationen af förberörda hus m. m. grunden till de löner, skolstaten af stadens cassa uppburit, ända till medlet af sjuttonde århundradet **), och af hvilka löner nu ej mera är qwar, än de så kallade chörgångspenningar, som, ehuru af Slon. Gustaf Adolph och hans efterträdare skolstaten förbehållna, sedan utgjort en obetydlig och ringa inkomst.

Ännu war selfwa skolhuset inne i staden; men, sedan hospitalet, 1551, förlades till Danwiken, flyttades stadens skola till de tomma klosterhusen på Middarholmen; ämningsskolan fanns den der under de följande regeringarne och allt till 1621, då K. Gustaf Adolph, genom hypet gåfwobref, af den 24 Juni, skänkte staden samma klosterhus till ewerdelig egendom, med villkor, att staden skulle i dessa hus, som borde till caserner inrättas, hålla soldaterna med ljus och wed samt förje skolan med ett annat hus; men denna casern-inrättning gick aldrig i verkställighet, utan staden fick behålla den kongl. gåfwan och erhöll derpå Konungens ytterligare stadfästelse på underdånig anhållan, genom Konungens Hofpredicant och tillsförordnade Biskopen i Linköping, Doct. Johan Bothwidi, gifwen Frankfurt am Main den 22 Febr. 1632.

Då Drottning Christina sedermera anlade i Stockholm ett gymnasium, i förbindelse med stadens gamla skola, in-

*) Murberg, i Witterhets-Akademien's Nya Handling. 1 del, p. 254. Historien om denna skola, införd i Stockholms Post., den 11 Jan. 1798.

***) I stadens räkenskaper för 1552 i Kongl. Kammar-Arshivet finnas skolmästarens halwa års kostpenningar upptagna till 39 mark, och årslönen till 128 1/2 mark.

reddes för bägge dessa lärareverk de öfriga klosterhusen, som dertills stått omtyttade; och, när samma gymnasium, några och 20 år derefter, flyttades till Gesle, singo hörrarne i skolan der fria boningsrum *); men strax derefter, den 23 Maj 1666, begärde R. R. och Gen. Gouverneuren i Esthland, Bengt Horn, att, emot sitt hus i staden, få tillbyta sig af Magistraten stadens skolhus på Riddarholmen, och skafsade sig dertill FörmyndareRegeringens bifall och tillstyrkande den 9 Aug. berörda år; hwarefter br:et för sig gief den 5 derpå följande Octob.; och har Hans Excellence, som, enligt regeringens utlåtande, wille, till stadens prydnad, bygga sig ett palats, sedan uppfördt det hus, som nu tillhör R. St. MiksgårdsContor. Magistraten fick dertemot af Herr R. Rådet, jemte en mellangift af 4000 rd. specie, det hus, som han i börd köpt efter någon af Bjelkiska familjen **), och hwilket år den i katolska tiden bekanta Sjalagården (hwaraf Sjalagårds- eller Sjårgårdsgatan, i Staden, ännu förwarar äminnelsen), som wid reformationen tillföll kronan, och hwar i R. Gustaf I anlade det första ordentliga pränt- eller boktryckeri i Stockholm, och hwilket hus ändtligen sedan, man wet ej på hwad sätt, kommit i enskild ego.

Att Nordströmska huset fordom utgjorde andra hälften af Sjalagården, synas flere omständigheter fullteligen intyga; men, om det blifwit ifrån skolhuset skildt och afsytradt, före eller efter ofwännämnda byte, kan, för brifstande upplysnings skull af handlingarne, icke sägas ***).

Till förestående berättelse kan läggas: att R. Gustaf I, år 1531, anförtrödde Måster Claus Petri sitt och rikets sigill och, 1532, Stockholms stads scholas sigill, sedan Anders Torkilsen war död; hwarwid han, på skolbetjenternas underwisande, skulle hafwa ett noga inseende; slårppandes ingen ifrån scholan, som icke i den Evangeliska läran war väl grundad †).

Abrahamus Andree Angermannus war rector wid Stockholms storskola och i flera asseenden en märkelig man, ståndaktig i Evangeliska läran. Dock blef han slutligen, se-

*) Under den tid, gymnasium war med scholan tillsammans, skall, 1661, antalet af lärjungar stigit till 228. 3 sednare åren, eller 1797 och 1798, steg det till 100 å 120.

**) Herr Niils Bjelke till Salsstad sålde gamla sjålagården till R. Musikant. Petter Verdieu för 5600 daf. smt., den 3. April 1666.

***) Här slutar berättelsen i Stockholms Posten, Nr: 8.

†) Hallman, Olai Petri Leswerue, 4:to, p. 60, 61.

dan han kastat sig till Konung Sigismunds parti, för sin otacksamhet emot Hertig Carl, som hedrat honom med sitt förtroende, år 1599, inför Rikets Ständer, jemväl af sitt eget stånd, dömd ifrån ämbetet och insatt på Gripsholms slott, der han i mycken uselhet afled 1607 *).

Med gymnasium och scholorna, berättade LfwerStåthållaren Baron Rosenhane, 1663, wara så bestaffadt, att i staden woro en Swenssk och en Lysk barnaschola; och på Malmarne en wid hwarje kyrka, hwarwid inalles 11 docentes och omkring 357 barn blefwo underhållna.

Efter scholstaten, 1652, uppfördes wid Stockholms trivialschola en rector med 120, en conrector med 70, och en apologist med 30 tunnör spannmål; men consistorium förmåtte, i underdånig skrifwelse, den 24 Sept. 1690, det nbdwändigheten fordrade, att, wid trivialscholan, antaga 3:ne collegier: anhållandes om underhåll för dem och flera scholbetjente, som saknade nbdig utkomst.

2. §.

Hwad **Tyska Scholan** angår, så gaf K. Gustaf Adolph, år 1612, Lyska församlingen tillstånd och privilegier till en scholas inrättande, med förbehåll, att inga flera Tyska scholor skulle i Stockholm få inrättas. Ifrån 1574 har wäl församlingen hållit läsämestare för ungdomen; men, sedan denna inrättning blef privilegierad, hafwa 3:ne ordentliga lärare, 1616, blifwit antagna. Detta lärohus räknar sin widare tillwert och utwidgande ifrån framlidne Pastorn och Scholinspect. M. Gerdes, som gaf det sin första rector, Joh. Herbinus, 1667. I hans ställe kom en Joh. Colerus, 1668, som efterträdde, 1671, af en Uppendorff. År 1678, blef Magister Joh. Jac. Taches rector till 1683, som de sednare åren af sin tjänstetid tillika war kongl. bibliotecarius och blef sedermera rector wid det i Stockholm warande Gymnasium Illustre **).

I hwad wårde och anseende scholan varit wid början af 18:de århundradet, inkomtas af Tyska församlingens försändares hos K. Carl XII gjorda anhållan, 1717, om privilegiernas stadfästelse, hwarest såges: att Tyska scholan är den endaste i hela staden, som med ett gymnasium någorlunda kan förliskas, hwarifrån många studerande, med nytta och heder, omedelbart funnat sändas till akademierna.

Hwarest scholan varit af ålder, är icke bekant. Troligt

*) Spegel och Rhyzelius, l. c.

***) Stockh. Lärda Tidn., 1776, p. 271.

förefommer dock, att Arnold Grothusen till Langebro, K. Sigismunds præceptor, som mycket gynnat Lyfka församlingen, dertill upplåtit sitt hus wid Swartbrödra Gillestugan, som dertill sedan blifwit skänkt 1577. Sedan Grothusens egen-
dom, omkring 1603, återkallades under kronan och blef Hof-
Cancelleren Nils Chesnecophorus förlänt, hyrdes detta hus
af församlingen, men köptes omfärd 1611. Det blef dock,
den 27 Mars 1614, återwunnet af Joh. Messenius, som war
gift med Lucia Grothusen, och, efter hans fall, kom det först,
den 27 Sept. 1616, till winhandlaren Hans Meijer och sedan
åter till församlingens disposition, som, 1626, lät mera or-
dentligt bebygga detta hus till lärarnes större beqwämlichkeit.
Denna scholnrättning blef sedermera utwidgad, genom in-
köp af Borgaren Isak Jagetts hus och tomt, för 2500 rd.,
hwarå fasta erhöles 1663. Scholhuset reparerades 1670, så
som versen öfwer porten intygar.

Widare har scholhuset, tid efter annan, blifwit förbät-
tradt, och utrymmet, dels genom nya tomters inköp, 1744,
tillskadt, dels ytterligare, genom Fuhrmanska testamentet,
44,000 dal. kmt., år 1776, å nyo bygd och i det goda stånd
satt, att ej något scholhus i Stockholm kan med detta
jennsfrås.

Wid inwigningen af det nya scholhuset eller tillbygg-
naden derwid, höll Doct. Joh. Ad. Schinmejer, Lyfka förs-
samlingens då warande pastor, den 8 Aug. nyssnämnda år,
ett ypperligt tal: huru Sörsynen wäfar öfwer uppfostrings-
verket *).

Hofkållarmästaren Fuhrman förordnade, wid slutet af
sin lefnad, att rentan af hans midt i staden belägna hus
skulle användas till 12 ynglingars underhåll i scholan,
utom flera stipendier, som denna scholungdom åtnjuter.

En scholordning blef af Pastor Drottben, 1627, författad,
1635 antagen, 1704 lämpad efter allmänna scholförfattning-
garne och 1773 ytterligare förbättrad. I denna schola, be-
stående af 5 klasser, hållas årligen 2:ne examina, och ung-
domen uppmuntras genom belöningar, som för slit och fram-
steg utdelas. En närmare underrättelse kan här om tillförlig-
ast inhämtas, tillika med en förteckning på scholbetjenin-
gen, af Ludekes akademiska afhandling om Lyfka kyrkan.
Lärjungarnes antal war, 1775, öfwer 100, och läro-metho-
den wid denna inrättning har åfwen, i de sednare åren, un-

*) Tryckt i Leipzig 1777, 4:to. Recenserad i Gjørwells Allm. Bibl.,
1777, 4 del., p. 115.

der en Lådekes och Schinneiers styrelse och inseende, blifwit mycket förbättrad *).

Rector njuter årligen 200 rd. b:co, corrector 100 och subrector 75 rd. af kyrkans medel; en bokhållare 38 rd riksgälds samt den så kallade moderator blott fria huserum.

3. §.

Dernäst följer i ordningen St. Clara och St. Olofs, eller nu mera Adolph Fredriks schola. Denna schola har förut för bägge församlingarne varit gemensam, men sedermera blifwit så fördelad, att Clara är upptagen till en högre lärdomsschola, och Adolph Fredriks till en lägre apologist schola.

Wid Clara församlings tilltagande och ungdomens tillwert, war kyrkoherden Hammarinus omtänkt, att få en barnaschola inrättad, till ungdomens tuft och underwising i christendomen. Han föredrog detta angelägna ärende i kyrkorådet, i Årkebiskopens Doctor Lennaei närvaro den 1 Mars 1649, och föreskällde, hurusom församlingen ända måste wara underkastad utgift till lärarnes underhåll i storscholan.

Efter ett härom träffadt enhälligt beslut, inköptes, för kyrkans medel, till skolhus, aldra först en liten gård wid kyrkan, och lungjordes församlingen derom samt om barnens antecknande till scholgång. En Ericus Storm antogs först till skolmästare wid denna inrättning; men, som tillöfpet af ungdom war större, än att alla fingo rum i berörde lilla hus, så upplåt kyrkoherden dertill pastors hus, det han icke sjelf bebodde. På underdånig ansöknung derom, lät Drott. Christina, den 28 Juni 1649, utfärda sitt särdeles nådiga privilegium för denna barnaschola: att njuta all den rättighet, i ett och annat bestående, som trivialscholan inne i Staden, före detta, af Clara församling njutit och uppburit, så att församlingen på intet sätt vidare hade med trivialscholan att beställa; att wara inbegripen under scholordningen, med allt hwad den innehåller och medgifwer; att wara under kyrkoherdens och kyrkorådets inspection; att, med Årkebiskopens minne, antaga lärare, samt derom så förordna, som med ändamålet öfwerensstämmer; att inga gossar utom dem, som hdra till scholan, tillåtas gå hus ifrån hus, eller sjungande och läsande besöka församlingen, hwarwid

*) Se härom Pastor Lådekes Nachricht von der gegenwärtig erneuerten Verfassung des Stocholmischen Lycei etc. Stocholm, 1773, 8:o.

icke en hop wisor till förargelse måtte brukas, utan wackra, andeliga psalmer, m. m.

Efter detta privilegii erhållande, gjordes wackra sammanskottet till en skolhusbyggnad af sten, sådan, att den tillika blefwe tillräcklig för skolmästaren till boningsrum. Platzen dertill waldes på kyrkogården, der scholan ännu är, och blef färdig 1655.

En Paedagogus war wäl på westra malmen, eller i St. Clara församling, med 20 tunnor spannmål i årlig lön, uppförd på 1652 års Stockholms skolstat; men i skrifwelse till Kongl. Maj:t, af den 24 Sept. 1690, annådte Stockholms stads consistorium, att ungdomens tilltagande myckenhet, som betarfwade undervisning, hade fordrat, att wid St. Clara schola, utom stat, tillförordna 3 colleger och en cantor: anhöllandes, för Guds och rikets wälfärd skull, om underhåll för den, så wäl wid Clara, som flera scholors i Stockholm, tillskade skolbetjening.

Efter Kyrkoherden Hammarins fränfalle, 1663, hade efterträdande Pastores, Brasé, Terserus, Bergius, m. fl., all nitist wård om skolverket, som och, 1696, blef af Kongl. Maj:t understöddt med någon spannmålstillskning.

På nya staten har nu första collega 25, den andra 20, och den tredje 15 tunnor spannmål, samt cantor 15 tunnor. Rector njuter, enl. Drott. Christinas donation 1652, på gamla staten 20 tunnor.

Enskilda scholor och lärare minskade omfiden ungdomens antal, då blott fattiga föräldrar sände sina barn till scholan, att underwisas *).

Efter branden 1751, blef åter skolhuset iståndsatt, som de i muren insatta tafkor utwisa.

I öfra wåningen af scholan inrättades en öfverschola, eller collegium claremontanum, 1669; men inrättningen wille icke håra sig, såsom icke försedd med något privilegium, eller kongl. autorisation. Afunden och det förskäng, andra scholor härigenom troddes lida, torde hafwa förorsakat detta werks ändtliga förfall, ehuru collegii sista rector, Jsak Kraft, med all flit sökte att det åter upptaga och för någon tid upprätthålla **).

Scholan har haft berömliga män till lärare. Så länge scholan hölls i den lilla gården wid kyrkan, före 1649, war skolmästaren ensam; men, den 9 Maj samma år,

*) S. Dagelii Tal på vers, till frände af kyrkoskolans första jubelfest, d. 22 Juni 1749. Stockh. 1749, 8:o.

***) D. Nordbergs St. Clara Minne.

förordnades Cantor Elias Georgii till collega, och sedermera har lärarnes antal blifwit så förökadt, att scholan indelades i 4 klasser. Scholxiltarnes antal har sällan varit fibrre än 120, eller under 60. Genom kyrkorådets förörg, äro samtliga scholbetiente med nöddiga husrum försedda.

År 1695 föreställde Pastor Zfogaeus nödwändigheten af en barnaschola wid St. Dlofs Capell-Församling (nu Adolph Fredriks moderförsamling), som då hörde till St. Clara, i anseende till den långa vägen wintertiden för scholungdomen till Clara kyrkoschola. Förslaget gillades, och inrättningen tog sin början samma år, hwartill en läglig gård hyrdes.

Omfrider, för att slippa flytta ifrån det ena stället till det andra, blef ett scholhus af sten uppbyggt wid norra kyrkoporten, som blef färdigt 1707. Till äminnelse af Pastor Zfogaei härwid ådagalagga nitiska bemödande, uppsattes en sten på husets södra sida med denna vers:

Surgere me uovit Pastor Simon Isogæus,
Quem laudabil gens uiva et uentura Nepotum.

A:o D:ni MDCCVII.

Det år:

Pastor Simon Zfogaeus, som lofwade upprätta mig, skola samtida och efterkommande slägter prisa.

En del af Clara kyrkas Morgång lades då till St. Dlofs schola, som äfwen erhöil ifrån Ladugårdslands schola 25 tunnor såd till en lärares underhåll.

Wid denna St. Dlofs eller Adolph Fredriks apologistischola, äro nu anställda en rector, en collega och en cantor.

4. §.

Om St Jakobs Schola, nu mera upptagen såsom en högre apologistischola, har man den underrättelse, att kyrkoherden M. D. Skough war den, som, år 1659, först började med en scholnrättning i St. Jakob *); men, som

*) Å 1652 års scholstat för Stockholm uppföres en paedagogus på östra malmen, med 20 tunnor spannemål årlig lön.

kyrkans inkomster woro otillräckliga, kom, på flera år, denna inrättning icke till någon stadga.

Efterträdaren, M. Pontinus, hade allt nit osparadt om bar-nauppföstrans förbättring. Då Jakobs kyrkogård redan war så medtagen och trång, att ett skolorhus der icke kunde upp-föras, införte församlingen, 1680, en gård på Lilla Trädgårdsgatan, som till skola inreddes.

År 1691 hade denna inrättning råkat i lägerwall, gen-om skolbetjeningens oflick och försummelse. Wid och strax efter pesttiden 1710, war den utan både lärare och lärjungar.

Till skolgårdens reparation, skänkte Fru Guteruth 2000 dal. smt. i mynttecken och myntteckens sedlar, som förvandlades till 875 dal. smt.

År 1729 förkålades den gamla gården till Landshöfdin-gen De Geer för 3600 dal., och köptes, i dess ställe, för 9000 dal. smt., en gård i Smålandsgränden, der skolan samma år inrättades.

Den olägenheten måste derwid, i anseende till instränkt utrymme, widkännas, att alla tre klasserna woro i ett rum. Att nu afhjelpa detta, inropades, 1748, Högaren M. Stolpes egendom på Regeringsgatan för 40,000 dal. smt., hwilken, med någon liten förändring, inreddes till skola. Samma hus blef, 1756, från grunden förnyadt, då 2:ne våningar tillbyggdes för 34,000 dal. smt. Det blef färdigt 1757 och indelades så, att, utom tillräckliga rum för skolan och betjeningen derwid, hade kyrkan ärligen wid på 3000 dal. smt. hyra af egendomen på 1770-talet.

En förteckning på rectorer och collegier torde här, utan synnerlig saknad, kunna umbäras. De uppräknas i Wit-tinghs wadra St. Jakobs Minne, p. 144, 148.

På gamla skolstaten åtniuter rector 20 tunnor, och på den nya 1 collega 25, en annan 20, och cantor 15 tunnor af bibeltrycksspannmålen.

Gördelmakaren Berentz skall testamenterat 700 rd., hwaraf årliga rentan användes till att förbättra skol-lära-nes löner wid Jakobs och Johannis skolor.

5. §.

Beträffande St. Johannis Schola, så har Jakobs och Johannis församling af ålder haft en gemensam skola; men, sedan kyrkoförbundet 1760 fattat det beslut, att den yngsta ca-pellanen alltid skulle blifwa boende wid Johannis kyrka, och

öfra wåningen af det hus, midt emot Johannis westra kyrkogårdspört, som af kyrkans medel inköptes för 18,000 dal. Rmt., blef till boning för bemålde capellan anordnad; så blifväs och Johannisboernas begäran, om en särskild scholas inrättande i nedra wåningen af samma hus, till mera beqwåmlighet för barnen, som hade lång och beswårlig wäg till Jakobs schola.

Det mesta bekymret wid denna scholinrättning war sleswa löningsättet, så att tredje man ej skulle komma att lida; men, sedan det i godo blifwit bemedladt, söktes och erhöles K. Maj:ts stadfästelse på denna inrättning den 12 Dec. 1764.

Förut hade, på församlingens anmodan, Adjunctus communistrorum Swensson, år 1763, börjat en paedagogi i de lediga scholrummen, emot den wedergållning, barnens föräldrar kunde åstadkomma. Han stildes från församlingen följande året, kallad till en bättre lägenhet; hwarigenom det nya scholverket, till någon tid, affstadnade, men sattes åter i gång, medelst consistorii åtgärd, då en scholmästare wid Johannis, den 9 Octob. 1764, förordnades, hwar till utstågs Magister Fredr. Wittingh, som författat *Str. Jakobs Minne*, tryckt i Stockholm, 4:to, 1771, hwaraf de här meddelade underrättelser om församlingens scholor blifwit utdragna.

6. §.

Någon upplysning bör här lemnas om Maria Magdalena församlings schola, hwilken nu för tiden är upptagen till en högre lärdomschola. En scholstat blef wäl för Stockholms stad, i Drott. Christianas tid, 1652 upprättad och fastställd, hwaruti förordnades, att, utom trivialscholan och 2:ne barnscholor på Norrmalm, skulle och på Södermalm wara en schola, med en paedagogus, den der för 20 tunnor spannmål uppfördes; men denna inrättning synes då icke hafwa varit emot behofwet swarande och det stora ändamålet af ungdomens tuft och uppfostran.

År 1668 inwigdes Maria schola, wid hwilket tillfälle en Rundelius hållit ett tal, som wäl blifwit tryckt och eftersökt, men ej kunnat i flera boksamlingar igensinnas.

Twänne colleger eller lärare blefwo wäl sedan, wid Maria schola, utom stat antagna, dock utan annat underföd, än hwad församlingens ledamöter, dels genom collecter behagade sammanhitta, dels och af hwad wid lifprocesser kunde blifwa utdeladt imellan lärarne och de fattiga barnen;

men, sedan dessa inkomster äfwen minskades, och både lärar-
nes och skolbarnens villkor woro bmfanskårda, anhöll con-
sistorium hos Kongl. Maj:it, den 24 Sept. 1690, om under-
håll för skolbetjenterna, och det för Guds och rikets wäl-
färd skull.

Denna schola har sedan blifwit indelad i trenne klasser,
hwarwid en rector och 3:ne lärare bestrida underwisningen.
Rector njuter i lön 40 tunnor spannmål, hälften råg och
hälften korn, apologisten 25 tunnor, collega i lägsta klassen
20 tunnor, och cantor, som undervisar i choralsången, 15
tunnor, utom fria husrum och hward församlingen eljest bi-
drager till lönernas förbättring. Discentes, som till antalet
skola årligen utgåra imellan 80 och 100, dock wisa tider om året
derunder, undervisas i christendomskunskapen och flera nöd-
wändiga lärdomsstycken. Årliga examina anställas den 11
och 12 Dec. samt den 18 och 19 Juni *).

Scholhuset är beläget söder från kyrkan, wid trappan,
som går upp till Dwarngränden och St. Paulsgatan.

7. §.

Widkommande Catharina Schola, nu mer ansedd för
en högare apologistischola, så skall wäl en schola i Catharina
församling warit inrättad redan 1672, med en scholmästare
och 2:ne colleger, för hwilken tid en Engelbert Bure nämnes
såsom rector, Hindrik Hindrikson som apologist, och en Paulus
Pauli, före 1672, samt Matth. Dufwa sistnämnde år, såsom
colleger **); men troligt förefommer dock, att scholan, på
församlingens kofinad, då warit underhållen, och det af den
grund, att Stockholms stads consistorium, i det förut åberopade
brefwet, af den 24 Sept. 1690, såsom högsta nödwändighet,
och för rikets derunder beroende wälfärd, i diinnaste ordalag yrka-
de, att äfwen wid Catharina församling en schola med en paed-
agogus och 2:ne colleger måtte inrättas, och dessa lärare med
underhåll förses.

Huru förhållandet dermed må hafwa warit, och när scho-
lan först inrättades, som af des handlingar ej kan utrönas,
så är dock wist, att scholinerättningen, under pestetiden 1710,
alldeles upphörde, och, när scholan åter öppnades 1711, in-
fann sig endast en lärjunge. Sedermera har den warit i

*) Meddelad underrättelse af Rector Scholae, Kongl. Hospredican-
ten Lars Ekorn Peterfon.

***) Af Kongl. Hospr., Proft. och Kyrkoh. Doct. Bergsten medde-
lad underrättelse.

tilltagande, och ifrån 1780 till 1800 har ungdomens antal årligen varit imellan 80 till 100.

Det nu warande scholhuset uppybyggdes 1753. Klåserna åro trenne. I de 2:ne första syfelfårtas barnen med in-
anlåsnings, kunskap om christendomen, sfrisning och råknande, men i rectoråsklåsen med historiens och geographiens lås-
sande samt undervisning i Latinska och Tyska språken, m. m. Rector bor i scholhuset, men apologisten, collega och cantor i
i comministåershuset.

Till lærarnes underhåll åro anslagna 100 tunnor spannmål, hwaraf rector har 40, apologisten 25, collega 20 och cantor 15, hwilka båge sifsnåmnda syflor meråndels varit bestridda af en och samma person. Den öfriga lören består af församlingens frivilliga sammanskott, jemte det, som kan falla wid lifsånger.

Framlidne Åfsefor Regidius Ehrenvåle har, den 13 Juni 1721, testamenterat till scholan 1000 dal. sut., hwaraf rentan 2:ne gånger om året tilldelas 3:ne omwika ynglingar, som winntågga sig om Latinska språket.

Ibland rectoros wid denna schola anmärkes: en Pehr Bollerman, som, ifrån 1711, förestod syflan med mycken drift, intill sin ödd 1752; Magister Joh. Perelius 1753, RegementsPastor wid Kongliga LifGardet, 1760, och slutligen Pastor i Öfwansjö i Gestrifland, och en Olof Rånigl 1760, som war Notarius i Psalmboks Comitéen 1764 och åsied, 73 år gammal, den 23 Juni 1783, kånd för många öfwersåttningar af lærda skrifter.

8. §.

Om Kungsholms eller Ulrica Eleonora Schola, nu ansedd för en lågre apologist schola, berättas, att, när Kungsholms kyrka, 1672, inreddes i Storrfs inköpta träbyggning, utlågos öf der några rum till schola, der 20 barn af Capellanen Eurenus, såsom åsven till scholmåstare antagen, undervisades.

Sedan denna byggning, 1679, war genom wådelb i åsfa laggd, finnes ingen underråttelse om någon scholinråttning, förrån 1692, då Pastor Gallerius derom gjorde förestållning, sedan Kongl. Maj:it, till en Paedagogsk afståndande wid församlingen, låtit i staten anslå 40 tunnor och till en cantor 15 tunnor spannmål årligen. Lårarne wid scholan åro nu för tiden en rector, en collega och en cantor. Consistorium hade, redan d. 24 Sept. 1690, genom strifwelse till

Kongl. Maj:t, föreställt nödvändigheten om en paedagogus antagande på Kungsholmen, samt om underhåll för honom.

Kyrkwarden Johan Nymans gård har förmodligen der till sedermera blifwit nyttjad, eftersom i kyrkans handlingar, 1697, omtalas, att han, för samma gård på Bergsgatan, skulle i afbetalning erhålla 2:ne grafwar, hwarom en ordentlig afhandling sedermera blef afslutad 1717. Denna skolgård och hus på nämnde gata har sedan, efter tidens lågenhet, blifwit förbättrad, och husrum för skolmästaren derstädes inredda.

Författaren till Kungsholms Minne, Öbding, som här war skolmästare 1754, uppräknar ifrån och med förstnämnde Eurenus, elfwa, som förestätt denna beswärliga syster, och deribland en Anders Luderhoff, som förut varit collega wid storscholan på Riddarholmen och på 1670-talet kommit till Kungsholms scholan och tillika biträdt capellanen.

Af de uppräknade skolmästare, hafwa 4 derifrån blifwit befordrade till pastorer, och några till capellaner.

Lärjungarnes antal har i sednare tider varit 30 å 40, till 50.

9. §.

Angående Ladugårdslands eller Hedwig Eleonora Schola, nu upptagen såsom en lägre apologist-schola, så är förut nämnt, huru som Consistorium i Stockholm, 1690, hos Kongl. Maj:t anmålde högsta nödvändigheten af flera skolors inrättande i hufvudstaden, och att äfwen på Ladugårdslandet en paedagogus med 2:ne colleger, till ungdomens underwisning, betarfwa, med oundgängligt underhåll på kronans stat. Wid första inrättningen, skall der blott varit en klass; men 1731 finnes af inskrifningsboken (enligt meddelad underrättelse), att då och äfwen förut varit 3:ne klasser wid scholan, som, för det närvarande, äro inskränkta till 2:ne, sedan Adolph Fredriks schola derifrån fått 25 tunnor spannmål, till en lärares underhåll.

Rector wid scholan niuter årligen 35 tunnor, och apologisten 25 tunnor spannmål i lön, samt cantor 15 dito af bibeltryckstunnorna.

Scholbarnens antal är omkring 70 å 80, som underwisas förnämligast i Christendomen, bibliska och fäderneslandets historia, geographien, räkande och skrifwande. De

Äldre få äfwen i Tyfka och Franska språken någon under-
visning.

10. §.

Murbeckfka Scholan, detta christliga barnhertighets-
werk, har för afsigt, så wäl att understöddja gudfruktiga och
utan eget förwällande nödställda äldre personer, som ock för-
nämligast, att, om deras christliga och medborgerliga skyldig-
heter, underwisa utfattiga fader- och moderlösa slädebarn, i-
från 6 å 7 till 15 års ålder, af hwilka de torftigaste der-
jemte njuta husrunn, kläder och föda, och de öfriga endast
mat om middagarne.

Stiftaren war Commministern wid Hedwig Eleonora för-
samling, Pet. Murbeck, hwilken, d. 11 Sept. 1747, ingick
med 6 sina wänner öfwerenskommelse om denna inrättning
och föreskref de regler, efter hwilka flere deltagare skulle ut-
ses, och förwäntning sse.

Desa 7 personer gjorde första sammanskottet, hwilket,
tid efter annan, genom frivilliga gäfwor, blifwit ökad, så
wäl af dem sjelfwa, i synnerhet stiftaren och des Fru Chris-
tina Marg. Cederbeck, som af deras efterträdare i styrelsen.
De, som, jemte inrättningens ledamöter, härwid utmärkt stör-
sta friskostighet, äro: Aflidne Grofhandlaren Carl Morin,
som, år 1775, gaf 868 rd. 26 fl. 8 rst.; Victualiehandlaren
Dlof Falks enka, Maria Falk, som, 1787, skänkt ett hus,
wärdt 1663 rd. sp., samt afl. Grofhandlaren Stephan Kni-
pers enka, äfwen afl. Fru Carin Wittfoth, genom testamen-
te, 2000 rd. sp., hwardfwor directeurerna eller inspectorerna wid
samma schola, i samråd med exsecutorer af hennes testamen-
te, efter bästa öfwertygelse, till scholans förbättring hade att
fritt disponera, utan att hon något särskildt derom förord-
nade i sin testamentariska författning, af d. 3 Dec. 1787.

Sedermera har en, under sin lefnad obemärkt, d. 28
Mars 1825 afliden, man, Victualiehandlaren i Stockholm E-
rik Boman Eriksson skänkt till denna scholinrättning den
betydligaste summan med 6000 rd. b:co.

Minnet af dessa och alla öfriga ädelmodiga wälgörare
förwaras så wäl i inrättningens handlingar, som ock på en,
i husets öfrige rum, uppsatt tasta, på hwilken, jemte nam-
net, är utsatt den summa, som hwar och en, antingen på
en gång, eller efter hand, gifwit.

Denna stiftelse, som är nära 78 år gammal, synes wäl
nu hafwa wunnit den förkofran, som varit påräknad, i an-

seende till den mängd släkebarn, som, för fattigdom skull, varit utan wård och ej haft tillgång till någon fri uppfostringsanstalt, hwilken nu kan wäntas af denna enstilda inrättning.

Barnens antal har hittills, efter tillgången på medel, varit olika, men aldrig öfversligit 15 inom hus. År 1798 kunde endast 7 njuta allting fritt, och 4 få föda om middagarna, tillika med fri undervisning. Inrättningen hade först sin schola i Hedwig Eleonora församling, flyttade den sedan till Fridlesstad och Rådby i Bleking, der sjuistaren, år 1761, blef kyrkoherde; men, efter hans död, d. 8 Dec. 1766, återställdes inrättningen till Stockholm och har nu sitt eget hus, N:o 165 i Catharina församling och Swartens gränd. År 1769, d. 28 April, blef inrättningen med kongl. privilegium stadfästad *).

Till Murbeckska scholan gaf Grosshandlaren Georg Fred. Diebriksen, d. 31 Dec. 1798, en summa af 5000 rd. specie i säker mans revers, med löpande 6 proc. renta i bancomynt, då han och, wid samma tid, med warm hand, utdelade 3 tunnor guld till flera i Stockholm warande kristliga inrättningar och barmhertighetswerk.

Han har derwid förordnat, att så wara okänd; men hwen kan tvinga ryktet till tystnad? Om så wackra geringar möjligen skulle kunna, för en tid, döjas, så skulle ändock de fattigas wälsignelser dem en gång upptäcka.

11. §.

Om Scholorna i Stockholm bör nu tilläggas, att en fri- och fattigshola blef, wid Sockkyrkoförsamlingen, inrättad, i slutet af år 1794, rå gjorda sammanslotter af wälsänkande, men okända medborgare; hwartill sedermera framlidna Fru Carin Knäper, född Wittfoch, i sitt testamentariska förordnande af d. 16 Dec. 1797, såsom en ständig fond, gifwit 4000 rd. sp.

Ändamålet med denna inrättning är den arbetande och närande hovens fattiga barns undervisning i kristendoms-kunskapen samt i räkande och skrifwande, inän de till någon slöjds eller handwerks lärande söka att bliwa anstagna. I sådan äffigt, lönes en scholmästare, och hwardera barnet får, jemte böcker, papper och räkentastor, 1 rd. i penningar månadtligen.

*) Enligt kyrkoherdens m. m. i Catharina församl., Doctor Bergstens, meddelade underrättelse.

När ett således undervist barn lemnar scholan, antages i stället ett annat af inspector, utan annat affeende, än på den fattigaste och mest behöfvande.

Pastor wid Storkyrkan är alltid inspector öfver denna fattigshola, och fonden är under kyrko-rådets wård *).

12. §.

Ännu bör något widare, om undervisningsverket i Stockholms, omtalas. Samfundet pro fide et Christianismo har stiftat en catechet-schola först på Södermalm, der lärarne, jemte årlig lön af samfundet med 400 dal. knut., till följe af utverkadtt nådigt bifall, får räkna $1\frac{1}{2}$ år för hwarje års tjänst, som han, med flit och skicklighet, samma syssla bestrider.

Denna inrättning är, under samfundets wård och insende, sedermera utwidgad till åtta catecheter, hwaraf 3:ne på Norrmalm, en i staden, 2:ne på Södermalm, en på Kungsholmen och en på Ladugårdslandet; och utgör skolungdomens antal, ifrån 50 till 70 wid hwardera scholan. Hit hörer för öfrigt icke, att befrifwa inrättningen af bemälda lofswarda samfund, som sträcker sin omfattning, ej allenast till Stockholms stad, utan ock till hela riket i allmänhet.

Utom alla ofwannända, finnas årskilliga handtverks- och fattigsholor, fördelade både på staden och malmarne, till der warande ungdoms undervisning.

Denna sednare fortwilliga uppgift winner dock anseende, enär här tillika, till ett waraktigt, tacksamtt minne, antecknas, att en, under sin lefnad, obemärkt man, Victualiehandlaren Erik Boman Eriksson, som afled den 28 Mars 1825, förärrat: till Catharina församlings arbetsshola 6000 rd., till samma församlings fattig- och frishola 4000 rd., och till Ladugårdslands fattigshola 5000 rd., allt h:comynt.

5. Capitlet.

Om Gamla Gillen i Stockholm.

1. §.

De gamla gillen woro ursprungligen sällskap eller bröderskap, stiftade till äminnelse af något helgon eller någon

*) Prof. D. von Schulzenheims Lat i Wetensk. Akademi, 1799.

helgedomsfak, hwari personer af bågge könen, under särskilda lagar och med wiså förbindelser, intogos, och till befordran af gudsfuktan, inbördes wänskap, religionsöfningar och så kallade kärlekswerk eller dygdiga gerningar. De woro antingen helt och hållet eller endast till hälften andeliga. Sådana gillen woro i Stockholms stad flera, som i 14:de, 15:de och i början af 16:de århundradet befunnos i wälstånd. Dessa sällskaper kallades Calende, Calenter, Prest-Calenter eller halfandeliga, hwari både klerker och lekman deltog *). Man kunde, emot en wiså afgift, blifwa inskriwen, afwen då man låg på dödsängan, samt jemmwal efter döden, för sin själarlyft.

Om dessa slags gillen i Sverige finnas flere frödda underrättelser **).

Af de gillen, som varit i Stockholm, kan, så widt stället här tillåter, i synnerhet nämnas följande:

Wårfru-gille, det Swenska manna kalladt, eller Convivium Beatae Virginis, som förekommer i särskilda bref, ifrån 1353 till 1485, och Convivium b. virginis in fundo presbyteriali ecclesiae Stockh., hwars förnyade särskilda stadgar upptattes af klerkbröderna i Helga Lekamens Gille 1405. Hårom säger Peringsföld ***): Mariae eller Wårfrugille stadgade, d. 12 Juni 1405, om deras 4 årliga sammankomster och gudstjenst samt annan pligt emot hwarandra, dat. St. Mariae gilleshus. År 1436, St. Bartholmi dag, uppkommo på rådstugan åldermannen af Wårfrugille i Stockholm på Skomakaregatan, och åldermannen i St. Michaëlis gille, som kallades Lilla Karla-Gille †), fullmågtiga af bågge gillena, och begårde, att så desamma sammalägga, så att de blifwa ett enda gille, eller lika gillesbröder och gilles-systrar å bågge sidor beståndandes, att lyda under Wårfrugillet, med alla egodelar i löst och fast, och sådana förord, att en ålderman, bifutare och stallbroder af Karla-gillet m. m., såsom de tillsörene, på St. Knuts Gillestus

*) Murberg, om Hel. Lekama Gille. Witterh. Akadem. Nya Handl., 2 del., v. 213.

***) Sant, de Conviviis Sacris in Svecia. Diss. A. Ups., 1782. Spegels Korfo-Histor. Kiensburg, om Knuts-Gillet i Walmö. Murberg, l. c. Rhyzelii Monasteriologia Sv. Bistop Wallins Gottfridska Saml., m. II.

***)) Peringsföld, om Nicolai korfa. Wer.

†) Kallades Convivium Michaelis, förmodligen till en stinad från Karla-Gillet eller Nicolai i Strängnäs.

ga, öfwerenskommit; hwilket af Borgmästare och Råd gillades.

År 1454, d. 20 Aug., blef Wårfru-gillet sammanlagdt med Helga Lekamens Gille, efter som det förstnämnda war af sig kommit; hwilket Archebiskop Jöns, i Helgeandscapell, stadfästade *).

I Wårfru-gillet betalades inträdet med 6 mark, som war dyrare, än i de andra gillena. Under namn af Wårfrugillena, woro i Stockholm 2:ne, som med andra gillena förändades.

Helga Lekamens Gille, Convivium Corporis Christi, hwarom finnas många bref 1409—1511, war ett Convivium Presbyteriale, hvari bröder och systrar af alla stånd blefwo antagna. Att detta gille florerade redan i slutet af fjortonde århundradet, beslyktes i synnerhet af en förteckning på gillet's ledamöter, hwaribland förekommer kyrkoherden i Stockholm, Johannes Ludolphi, död 1379.

Äfwen kan tiden för detta gillet's grundläggning inhämtas af en uppteckning på detta gillet's egendom, af år 1393. Det har varit ett af de talrikaste i Stockholm och räknade ibland sina ledamöter Drottning Margaretha, Hertig Erik, K. Albrechts son, Riksdrotsen Bo Jönsson (Grip), K. Carl Knutson, som 2:ne gånger lät sig inskrifwa, och Riksförståndaren Sten Sture den Äldre, som, efter sin död, 1520, blef en medbroder, m. fl.

Ifrågawarande gille war ett ibland de halfandeliga, och incogos deri både Flerker (prester) och Lekmän (werldsliga personer), ehuru det ursprungligen war ett prestegille, hwar öfwer Stockholms Flerkeri (presterkap) hade styrelsen. Detta samfund hade sitt capell, altare och praebende i Storkyrkan, wid sydwestra dörren under läktaren, och sin gillestuga wid Skomakaregatan på högra handen ifrån torget, hwilken stuga kallades Lekamagård, och egde desutom många hus i Stockholm, hwarom ofwansöre i denna beskrifning förmådt blifwit.

Till äminnelse af Mattwardens instiftelse, frades Christi Kropps Fest, eller Helga Lekamens Dag. I deras dryckeslag tömdes skålen till Frälsarens och Jungfru Maria minne, och, på det ingen måtte glömmas, war alla helgonens skål den sista.

En fullständig historia om detta gille, författad af Lector Murberg, kan läsas i Kongl. Witterhetsakademiens Handlingar.

*) Rimcrön., p. 226, 314, 438, 453.

St. Eriks Gille omtalas 1436. Den, som der blef intagen, skulle swärja supra candelam, att iakttaga gillet's lagar.

Om St. Eriks och St. Peders Gille's öfwerenskommelse med Mindre Brödra-Orden (Minoriter eller Fransiskaner), utfärdades Staffan Laurentii, Doctor i den Heliga Skrift och Minister i Mindre Brödra-Orden, öfwer Sverige, Norrige och Danmark, med fleras, å conventbrödernas wagnar, hyppna bref, gifwet Stockholm Palm-måndagen 1485, hwari St. Eriks och St. Peders Gille's bröder och systlar af dem anammades i allom godom gerningom, godom bönom och dygdom, som the Gudi, Jomfru Maria, thesas helgon, thesas helga fader Sancto Francisco skyldoga och bepligtige worom.

Minoriterna förpligtade sig, efter ömsfides öfwerenskommelse, att uppehålla förenämnda gille's och brödraskaps gudstjenst, i det capell, som war i öster på deras kyrkogård, nordan Sjåla-capellet, uppsides nordan, wid jerngalleren, med deras egen kalk, mesfere och allt annat tillbehör; hwilket capell stadfästades och bebrefwades St. Eriks och St. Peders bröderskap med alla deras efterkommare, fritt och qwitt, till egande, hafwande och brukande, till ewig tid; med de rum näst nordan capellet, att der hafwa och uppehålla deras mesor och annor gudstjenst. Wida, skulle deras älderman och bisittare anamma och uppbära allt, som wore testament och gåfwor till capellet, på det deras mesor, vigilier och annan gudstjenst kunde fördråas och förbättras, Gudi till lof, Jungfru Maria, St. Eriks, St. Peder och capellet till nytta, byggnad, beprydelse och förbättring, med belåte, tafflor, mesfekläder och målning.

Likaledes hade förenämnda gillen lofwat, att hwar St. Eriks dag, för messa och predikan, gifwa Conventbröderna en gunst och gåfwa på St. Eriks wagnar; att twänne gånger om året tillsåga, då rått samwäm wara skulle; att om någon broder eller systlar tådes eller behof gjordes om års-messa eller lofmesa i capellet, då skulle den af Conventbröderna, och af inga andra prestler och klerker, uppehållas, m. m. *).

*) Stricker, de Templo Riddarholmensi, p. 43.

St. Gertruds Gillesstuga omtalas redan i bbrjan af 15:de århundradet. Den war belägen, der nu St. Gertruds eller Tyfka kyrkan står.

En stor del af detta tempels grundmurar, eller de norra och östra, bestå af den fordna gillesstugan. Efter P. Dufmans Antiquitates Ecclesiasticæ och Rådtings i Flor Stående Stockholm, är anledning sluta, att detta gille war egnadt åt ett bland Romerska helgonen, med namnet Gertrud, som war född år 626 och död d. 17 Mars 659, hvar af kyrkan ännu denna dag här namnet Gertrud. I denna gillesstuga waldes Konung Carl VIII Knuts-son, efter Konung Christopher, d. 20 Juni 1448 (Mimchr., p. 378). År 1524, war Konung Gustaf I med den utwalda ärkebiskopen i Strängnäs samt flera riksråd och allt stadens borgerkap derstädes, och ombytte borgmästare och råd, efter som borgarne ej woro tillfreds med dem, som då i Rådstugan suto.

År 1551 innehade Konungens kock och trumetare, Blasius, St. Gertruds gillesstuga husfritt *). 1561, d. 24 Juli, gaf Konung Erik XIV sin broder, Herrig Johan, St. Gertruds gillesstuga och ett hus derinwid, som Kort Drugenagel fordom tillhört, med några gårdar och tomter der till, som berunder lågo. Konung Johan befalde, d. 12 Jan. 1570, att St. Gertruds gillesstuga skulle förstärkas med pelare eller så kallade conserter. Gillesstugan hade i längd, tvärt ifrån Kinbåstugatan, nu Rinsugatan, i hörnet och intill gillesstuganporten på Swartmungegatan, nu Swartmangatan, 35 alnar i längden, ifrån Swartmangatan emot Wattrubrinken, 37½, och imellan gillesstugan och kyrkoherdehuset, 8 alnar **).

St. Catharina Gille, 1497, Societas St. Sepulchri, St. Trinitatis, Convivium St. Georgii, St. Annas och Warbro's Gille, St. Laurentii, Nicolai, m. fl. nämnas i häfverna, till ett antal af 19 i Stockholm, och woro wäl, till namn och helgon, ärfilda, men hade, till sin siffelse, enahanda ändamål: gudaktighetsöfningar efter tidens sätt och, inom stuna samfund, en roligare sammanlesnad. Med reformationen delade dessa samhällen lika öden med deras helgons kyrkan, och gillesstugorna blewo icke heligare ansedda, än munkars samt nunnors kloster och egendomar.

I stället för dessa äldre gillen, som wille anses för an-

*) Stockh. Stads Fordebok, p. 1067.

***) Palmstöd, p. 1069. Stadens Prot. 1570, fol. 149.

deliga stiftelser, hafwa, i våra tider, flera werldsliga samfund, under namn af Ordens-sällskaper, tillkommit, som, utan andra helgon, än oskulden och wänskapen, regelbundet de nöjen, lekar och tidsfördrif, hwilka göra sammanlesnaden och umgånget muntert, gladt och behagligt.

Med affky för fritänkeri, som werkar till federnas förderf, förbigår man här att omtala fordna secter och swår-mare i Stockholm. En lära, som icke i lefwernet, genom dygdiga och wadra efterdömen, stadfästes, förswagar samfundsbundet och rubbar grundwalen, hwarpå ett roligt och lagligt regemente hwilar, och derom wittnar 18:de secters allmänna historia.

Elfte Afdelningen.

Angående de, till allmänna säkerhetens bewarande, samt de, till hämmande af eldswådor, widtag-na anstalter.

I. Capitlet.

Om Garnisonen och Inquarteringen i Stockholm.

1. §.

Att Konungens residence- och hufwudstad, ifrån de äldsta tider tillbaka, haft sin garnison, är en lika allmänt känd sak, som att Konungars och furstars anseende, fästningars förswar och allmänna säkerhetens bewarande i stora och folkrika städer, alltid fordrat en så nödig och oundgänglig anstalt.

Innan man hade på beständig fot wärswade regementen, omwexlade landfänikorna med waktbällningen i Stockholm. Borgerskapet hade förut deri deltagit; men, år 1607, befallde Konung Carl IX, att borgarewakten skulle alldeles afskaffas, och deremot borde 360 man af Smålandsknektarne uttagas till waktbällning samt underhållas, till hälften af Kronan och till hälften af Stockholms borgerkap *).

*) Hallenberg, Konung Gustaf Adolffs Historia, 1 del., p. 162.

Äf äldre Konungabref till SfwersStåthållaren inbeintas:
 1) Att en del af ryttarewaktens, som patrouillerat, skulle indragas, och allenast 18 man med 2 corporaler bibehållas, hwilka SfwersStåthållaren skulle öfvertala Borgmästare och Råd, att, såsom förut, än vidare underhålla (Kongl. Br. d. 24 Octob. 1664). 2) Att wakt skulle hållas af 48 man till häst, hwaraf hälften borde underhållas af staden (Kongl. Br. d. 18 Octob. 1665). 3) Att 40 Archerer skulle wärfwas att hålla nattwakt och biiwisa executioner, hwilken troupe, med en general-gewaldiger och en general-gewaldiger-lieutenant, kronan skulle aflöna med 3150 daler, och staden med 2310, tillsammans 5460 dal. fint. (Kongl. Br. d. 15 Mars 1667).

Staden blef sedermera ålaggd att underhålla denna wakt; hwarom mera är att se, angående stadswakten.

Stoekholms garnison har, efter tid och omständigheter, varit än större och talrikare, än åter blott af Kongl. Lif-Gardet och en del af Artilleriet, samt, i senare tider, af s. d. Hamiltonska, Lillsjewårdska eller sedan Enke Drottningens, nu mera Kongl. Andra Lif-Gardes Regimentet.

Bakterna woro fordom fördelade till 5 eller 6 ställen; men, sedan garnisonen blef förstärkt, hafwa ock wakter och Corps de Gardes fått en märklig tillökning. Wid 1796 års slut war garnisonen i Stoekholm nära 5000 man.

Konungens Lif-Garde, som, efter förra kriget, fick namn af Swea Lif-Garde, har, jemte Kongl. Andra Lif-Gardet, bewakningen öfwer Konungens slott och hus. Dergs högwakt är på Kongl. Slottet, i wästra, runda flygeln på yttre borggården.

Att waktbållningen i hufwudstaden, under 1788, 89 och 1790 årens krig med Ryssland, enligt Kongl. Maj:ts Bref och Befallning, af Haga, d. 10 Sept. 1788, blifwit af Borgerskapet i Stoekholm ensamt bestridd, bör här så mycket heldre nämnas, som Konungen ansett denna Borgerskapets tjenstgöring med synnerligen nådigt wälbehag. Den 18 Sept. 1788 bdrjades denna waktbållning, då Lieutenanten och Großhandlaren Glåsson med 100 mousquetaerare, utom underofficerare och corporaler, wid Kongl. Högwakten aflöste Lieutenanten, Baron Leponhufwud och detacherade en subalternofficerare med 26 man till Norrmalmstorg, att derstädes wakten emottaga. Sedan infanterie-corpsen förrättat 2ne wakttourer, emottog sjerde escadronen af kavalieriet wakten till förs, första gången d. 9 Octob. berörde år, jemte en kavalieri-patrouille af 8 man och 2ne underofficerare, hwil-

ka hade sitt Corps de Garde, der Lätta Dragonerna förut haft sin högwakt.

Utom waktten wid Kongl. Slottet, gafs och honneurswakt till Hennes Kongl. Höghets Princefians palats, samt theaterwakt, då skådespel uppfördes på Operan eller Bollhuset, samt wid flera soleonna tillfällen.

Wid 1789 års riksdag beslöts i Stånden, att hos Kongl. Maj:t skulle i underdånighet anhållas, det Borgerskaps kavalleri- och infanterie-corpsen i residencet, som, under då sednast förflutna månader, haft trågen och beswärlig tjenstgöring, med waktållning om kongl. huset och huswudstaden, måtte betäckas, och Ständernas upprigtiga och wäntliga tackfämbhet dem tillkännagifwas, på det sätt Kongl. Maj:t i näder tacktes tillåta och förordna *).

Efter Berles-freden, d. 23 October 1790, då Borgerskapet, 2 år, 1 månad och 4 dygn, bestridt nämnde waktållning, aflöstes deras wakt af Kongl. Lif-Gardet och emottogs då af samma officer, Baron Leijonhufwud, som af Borgarwaktten aflöstes d. 18 Sept. 1788 **).

Sedan revolutionen 1772, då Kongl. Maj:t, d. 19 Aug., i Lifgardes rapportsalen, för officers-corpsen först uppläste sitt uppsåt om regementsförändringen och blef derwid af Lif-Gardet biträdd, hafwa, till äminnelse deraf, 2:ne canoner warit placerade utansför Högwakten, framför de der planterade handgewären. Från nämnde tid kom och bruket af det i arméen införda, men nu mer aflagda fälttecken, ett hwitt kläde, att bäras om wenslra armen, som af Kongl. Lifgardet först anlades ***). Twänne af Lif-Gardet och Major Liliehorn tagna förre metallecanoner i förre Nypsta kriget blefwo sedermera till ett wedermåle af Lif-Gardets ådaga laggda mod och tapperhet, äfwen framför des högwakt wid Slottet uppställda. Efter kriget 1791, förstärktes Konungens Garde med 2:ne nya corpsen, hwardera bataillonnen med 300 man, skilda till uniformen således, att den ena bar

*) Bonde-Ståndets Protoc. 1789, 8:0, p. 55, 56.

***) Relat. öfwer Stockholms stads Borgerskaps waktållning, af G. P. Köppen, Stockholm. 1791, 8:0.

****) I våra gamla häfder omtalas krigshärens fälttecken, under namn af märke, såsom i berättelsen om Brunkebergs fältslag 1471: att, sedan slagorden, under Sten Stures anförande, war emot de Danska uppställd, höll han ett uppmuntringstal till sitt folk, som beswaredes med ett härtri, hwarester lösen gafs och märke lades: det är: Swenska fälttecknet upplattes af halm på hjälmur och hattar.

hvitt och blått, och den andra svart och gult; hwilket sedan förändrades, då Gardet inrättades till 2:ne regementen.

Lätta Dragon-Corpsen, uppsatt af General-Lieutenanten Baron J. M. Sprengporten, införlifwades 1772 med Konungens Lif- och Hus-trouper och hade sitt Corps de Garde wid Kongl. Stortet i Drenstjernska huset, hwarest ett stall för hästarna uppbyggdes af trä, 1773. År 1793 blef denna, till 300 man förökade, troupe förwandlad till Lifhusarar och förlaggd på Kungsholmen, hwartill det så kallade Engelska Garfveriet inreddes.

Den detacherade wakten på Norrmalm hade förut ett af staden uppbyggt Corps de Garde på torget, ungefär midt för Eastenhof neder wid strömmen. Det blef 1775 nedrifwet, och nya rum i stället dertill inredda i Stora Opera-huset.

En del af EnkeDrottningens Regemente, som, efter flera förändringar, nu heter Kongl. Andra Lif-Gardet, har sin wakt i S. R. S. Princefens palats.

På Skeppsholmen, der Swenska Escadren af Arméens, nu mer kallad Kongl. Maj:ts, Flotta finnes stationerad, är, för wakten derstädes, i sednare tider, ett stenhus uppbyggt, wid broändan inwid samma holme.

Kongl. Swea Artilleri, hörande till Stockholms garnison, har sin högwakt på Artilleriegården å Ladugårdslandet. Ifrån denna högwakt lät K. Gustaf III expediera flera ordres d. 19 Aug. 1772, som, i anseende till den då nys började revolutionen, fordrade flyndsamt åtgärd. Kongl. artilleriet i riket har blifwit fördeladt i flera regementen, näml. Swea Artilleri i Stockholm, Öfwa Artilleri i Östeborg och Wendes Artilleri i Christianstad.

Ifrån äldre tider har Kongl. Lif-Gardet haft en wakt på Södermalmstorg, som länge hade sitt Corps de Garde i flygetin af Öfwa Stadshuset; men hwartill ett särskildt stenhus sedermera af staden blifwit inreddt, i linea med stora Badstugugatan och öfwa jernbron wid berörde torg.

2. §.

Garnisons regementenas inquartering, med Hof- och Stallstaterna, samt de i Stockholm tjenstgörande officerare af Lif-Drabant-Corpsen och Fortifications-Staten, har varit staden till en så betungande kostnad, att den gifwit anledning till många deröfwer anförda besvär.

K. Gustaf I:s mandat, d. 6 Maj 1557, och K. Eric XIV:s confirmation derå d. 12 Apr. 1563, skade endast dem,

som brukade borgarehandel och näring, stadens tunga, med wård, skatt, dagswerken och gästning.

På andragna skäl, att antalet af Borgare, för den stora tunga skull de hade af knektarne, som till dem blefwo anlaggda, och de med kost och säng måste underhålla, årligen förminskades, förskonade K. Sigismund Stockholms Borgare för samma knektbehåll och gästning, dock att staden derigenom ej måtte med tillbörlig samt nödwändig wakt och wård blifwa försvarslös (K. Sigism. Stadga d. 13 Juli 1594). Stadslagen, 1618, stadgar; alla skulle the wård och waka i Stadenom göra, som byamån äro och burskap utgifwit hafwa. Enligt Drott. Christinas Privilegier d. 10 Mars 1636, skulle alla, som idkade borgerlig näring, utan afseende på stånd, draga stadens tunga och börd. Drottningen lofwade och, i Resol. d. 1 Juli 1642, att, med det forderliga gaste som möjligt war, afskaffa och upphäfwa den fria inquarteringen och borgerskapet derifrån förskona.

Att Borgerskapet icke måtte med inquarteringar öfwer skäl och behof beswäras, skulle af KrigsCollegium, på det folk, som inquarterades, och på betiente under hoffstaten, wisa rullar inskickas och till Magistraten levereras, och dermed så försaras, att allt öfwerflöd i sådan inquartering måtte betagas (Resol. d. 18 Dec. 1661). Till öfwerseende af dessa inquarteringsrullar, skulle wisa commissarier förordnas [Resol. d. 17 Dec. 1664] *).

§ Resolution, d. 24 Mars 1683, förklarades, hwad under borgerlig näring borde förslås, till deltagande i inquarteringen: förmodandes Kongl. Majt ingen ringa lindring deri skulle winnas, om de, som hellska egde hus, icke finge quarterspenningar. Till underhjelpande i denna Borgerkapets börd, bewilljades dertill en tillbökningsstolag, till $\frac{1}{2}$ af inkommande och $\frac{1}{4}$ procent af utgående waror, utöfwer den wantliga tolagen (Kongl. Br. till Kamn. och Comm. Colleg. d. 16 Juli 1688).

År 1721, d. 21 Nov., förordnades, att walet af inquarteringen in natura, eller penningar dertsför, efter inquarteringsordningen, skulle ankomma på borgarne. Om ofstannande inquarterings utgående förordnades ytterligare, att den, till de i Stockholm warande ständiga garnisons regement, Lif-Gardet och Artilleriet, skulle betalas efter curs,

*) Inquarterings-Commissjonen, 1664, bestod af följande ledamödar: Miksmarskalken, Lifer-Ståthållaren, Gr. Carl Lewons hufwud, Steu. Bjelle. Lifan, underskrifwen af Drott. Hedwig Eleonora och contrasignerad:

som för hvarje år borde utskättas; att afgiften skulle utgå efter verkliga styrkan och rättiga förteckningar öfver vacancerne; att de i Stockholm tjenstgörande af Lif-Drabant-Corpsen och Fortificationen skulle njuta inquarteringen med förhöjning efter curs, men icke Hof- och Stall-Staten samt Arsenals besättningen; att Marine-Corpsen på Slespsholmen ingen inquartering komme att behå, och att inquarteringsbesväret, såsom förut skett, ej skulle ensamt dragas af Borgerskapet, utan att allt hwad till inquarteringsfonden tillwades öfver tolagsinkomsten, borde dragas af Borgerskapet enskildt, till hälften, men till den andra hälften insamlas af husen och gårdarne i hela staden, på det sätt, att Borgerskapet med öfriga oprivilegierade husen i sednare hälften deltaga efter enahanda proportion i beräkmandet, som de till brandwachtsafgiften äro taxerade, alla publica hus dock undantagandes (Förordn. d. 13 Nov. 1766).

Detta förordnande om ett allmännare deltagande i inquarteringsstyngden synes så mycket mer grundadt, som garnisonen icke blott är för Borgerskapets skull, utan till hela stadens försvar och till ett gemensamt lika åtnjutande af allmän fred och säkerhet.

2. Capitlet.

Om Borgerskapets Militär-Corpsor.

1. §.

Wid Konung Sigismunds ankomst ifrån Pohlen till Stockholm, finnes i Stadens Länkebok 1593, d. 15 Aug., antecknadt: att quarter för Konungens medföljande utsågs, likaledes för höfwidsmän och fändrikar af Borgerskapet. Twåanne sännikor (fanor) af sidan skulle beställas för Borgerskapet, den tredje skulle böfswennerna beställa, och den fjerdde skulle de på Norrmalm beställa, till deras folk, och selskwa förordna sig höfwidsman, fändrik och quartermästare (fol. 94). Den 23 Aug. skedde Borgerskapets mönstring på Gråmunkeholm. Der såg man mycket folk och wäl urrustadt, så att ingen hade ment, att så många währhaftiga män skulle finnas i Stockholms stad. Wdnstherherrar woro Hans Åkeson Hofmarck, och Jöbran Clausson samt stadens fyra Borgmästare (fol. 96).

Man dömer här af, att denna milice då icke varit på den fot indelad i wisa compagnier, under tillsförordnad befäl, som den sedermera blifwit inrättad. År 1650, d. 19 Sept., blef en ordning utfärdad, angående Borgerskapets exercerande och årliga mönstringar.

Åf SzwertStåthållaren Baron Rosenhanes relation, 1663, som lemnar, om Stockholm's stad och hwad till dess historia hörer, flera såkra underrättelser och upplysningar, inbentat: att med borgerskapets militär-corps hölls den tiden årligen mönstring, och bestod den då af 15 compagnier, hwaraf 4 woro i Staden, 7 på Norrmalm, och 4 på Södermalm, med deras captener och andra officerare; äfwen som af ett compagnie till häst, af 119 unga borgare, för hwilka alla Wilhelm Barclaij war Szwertste och Rudolph Roland Major, och besteg sig hela antalet, som bar wårja, med borgare och deras drängar, till 2328 personer.

General-Major Barclaij fick, i anseende till sin höga ålder och tjens i staden såsom Szwertste, en årlig gratification af 1500 dal. sut., hwilken utgift af stadens medel ansågs så mycket dragligare, som hans lifstid ej kunde blifwa lång, och samma beneficium wore för honom personelt, utan att utsträckas till någon annan (Konung Carl XI:s Br. till SzwertStåthållaren och Magistraten, d. 13 Mars 1674).

Åf SzwertStåthållaren Baron Claes Rätamb's berättelse om den mönstring, som blef förättad d. 3, 4, 6 och 30 Maj 1678, på Wornhuset, finnas åter Borgerskapets militär-corps'er, med gesäller och drängar, då hafwa bestått af 2:ne compagnier kavalleri, 4 infanteriecompagnier i Staden, 10 på Norr och Ladugårdslandet, samt 7 på Södermalm, och att hela styrkan med befäl fligit till något Szwert 2600 man *).

Stilnaden, så wäl i anseende till hela summan af compagnierna, som att de på Norr ifrån 7 blifwit förökade till 10, och på Söder ifrån 4 till 7, emot förhållandet 15 år förut, torde härleda sig antingen af folkökningen eller af någon förändring i compagniernas styrka och indelning, eller af bägge gemensamt.

Bland förenämnda corps'er, bestod, 1761, kavalleriet af carabinier-corps'en och 4 compagnier, hwart compagnie fördelat i 3 corporalsskap, och infanteriet af 4 bataillon'er, hwar bataillon af 4 compagnier: warandes närmaste chefen för hela denna corps StadsMajoren, som njuter lörd af Bemiddelings-

*). Handl. i Riksarkivet.

Commissionen, och har äfwen under sitt befäl Stadens militär-compagnie. Borgerfkapets wapenudsstringar, så ofta de hållas, förättas af SzwersStåthållaren och Politie-Collegii ledamöter *). Borgerfkapet hade, sedan d. 9 Juni 1730, i Konung Fredriks närvaro, på Barnhusgården icke undergått någon mönstring, förrän 1764, då Konung Adolph Fredrik, på samma ställe, tog Borgerfkapets militär-corpsen i ögnastigte. Då gjordes den ändring, att, i stället för det hwar compagnie förut hade olika fanor, blefwo de nu lika för hwar bataillon, som har hwar sin färg. Kavalleriet fick då lika fadelmunderingar, och compagnierna reducerades till lika antal **).

2. §.

Här bör nu nännas, hwad i stadens minnesböcker förwaras, att K. Gustaf III, den 12 Sept. 1772, på Rådhuset muntligen betygade sitt wälbehag öfwer Magistratens och Borgerfkapets ådagalagda, utmärkta nit och trohet, till rikets räddning den 19 Aug. 1772; till wedermåle hwaraf, samt till åminnelse af samma tidskifte, Konungen förbrunnade Borgerfkapets officerare till häst och fot, att ständigt bära galonerade hattar med fälttecknet, antingen de bruka uniform eller andra kläder, jemte ett hwitt kläde om wenstra armen, då de äro i uniform, samt 2:ne slags medaillen, att bäras på bröstet; hwilket allt sedermera skriftligen förklarades på Konungens födelsedag, den 24 Jan. 1773, då de 14, som till häst, i full uniform, woro K. Maj:it till mdras på Artilleriegården, erhöillo guldbedaillen, jemte 2:ne af infanteriet, och 39 af Borgerfkapets militaire till fot; silfwermedaillen med tillstånd, att bära den på bröstet, de, som fingo guldbedaillen, i Kongl. SwärdsOrdens bandet, och de, som erhöillo silfwermedaillen, i hwitt band. Åtsidan på denna medaille, eller ovala penning, föreställer Konungens bild med namn och titel, och fransidan en bikupa, utur hwilken en biskopsskygga fram och följer sin wise, med öfwerkrift: Concordes Regniq. fideles. I exerguen: Cives Holmiens. A. 1772 d. 19 Aug.

Om Borgerfkapets waktållning i huswudstaden öfwer 2:ne år, under 1788, 89 och 1790 årens frig med Ryssland,

*) Politie-Colleg. berättelse till SzwersStåthåll. Baron Pantingshausen, 1761.

**) SzwersStåthållaren Baron Pantingshausens RiksdagsRelation, 1765.